

BEÖTHY ÖDÖN ORSZÁGOS TELJHATALMÚ BIZTOS IRATAI (1848. DECEMBER 19 – 1849. JANUÁR 31.)

Bevezetés

Beöthy Ödön, vagy ahogyan a kortársak nevezték, az „öreg Bihar” a magyar reformkor egyik nagy tekintélyű megyei és országos vezetője volt. Az első felelős magyar minisztérium 1848 tavaszán Bihar megye főispánjává, 1848. augusztus 26-án pedig a lemondott Szentkirályi Mór helyett Délvidék teljhatalmú kormánybiztosává nevezte ki.¹ A délvidéki magyar csapatokat ebben az időszakban Mészáros Lázár vezérőrnagy, hadügyminiszter irányította, akinek a Bécsben tartózkodó gr. Batthyány Lajos miniszterelnököt helyettesítő Szemere Bertalan belügyminiszter így jellemezte Beöthyt: „Beöthy k. biztos teljes hatalommal ruházott fel a képviselőház akaratánál fogva is. Tüzes, ügyes szónok, katoná volt, ismeri az előítéleteket és az embereket, tud kímélni, bír ösztönözni. Ketten lelket önthetnek a táborba, és megmenthetik a haza becsületét és határait.” Egy másik levelében pedig a belügyminiszter az alábbiak szerint fogalmazott: „Ő óvatos és bátor, rendszerető és életismerő férfiú.”² A Batthyány-kormány lemondásakor Kossuth és Szemere egyaránt számolt vele, ő lett volna a terveikben annak a triumvirátusnak a harmadik tagja, amely a minisztérium nevében a végrehajtó hatalmat gyakorolja. Bár ez Batthyány ügyvezető miniszterelnöki kinevezése miatt nem realizálódott, Beöthy kormánybiztosi feladatát kiválóan oldotta meg. Októberben fontos szerepet játszott abban, hogy az itt állomásozó császári-királyi soralakulatok csatlakoztak a honvéddhadsereghez, valamint a kulcsfontosságú Pétervárad erődjének biztosításában. Emellett komoly tapasztalatokat szerzett a szerb–magyar béketárgyalások révén az etnika problémák kezelésében. Mivel a szerb felkelők békeszándéka nem volt őszinte, a tárgyalás nem vezetett eredményre, ez azonban nem Beöthy hibája volt. A fegyverszünetet a szerbek elsősorban soraik rendezésére használták, hogy rövidesen új erővel folytathassák a harcokat. Beöthy eredményei Kossuth előtt sem maradtak titokban, november 30-án kelt levelében, az Országos Honvédelmi Bizottmányt rendes kormányrá alakító tervezetében a közlekedési és hadiszállítási minisztérium vezetését a délvidéki kormánybiztosnak szánta. Kossuth két megbízatást tervezett a szabadságra készülő Beöthynek: vagy elvállalja a fenti minisztérium vezetését, vagy tiszántúli nemzetőr főkapitány lesz. Azonban létezett egy harmadik ajánlat is, amelyről Kossuth így fogalmazott: „De ird meg azt is, hogy ha az utóbbit nem fogadnád el – elfogadod-e mellé Vay helyébe az Erdélyi Comissiót, hogy helyre hozd, amit egy egész világ elrontott...” Majd így folytatja a sorait: „Válaszodat várom. Öllelek meleg barátsággal. Híved Lajos.”³

¹ Beöthy Ödön egyetlen részletes életrajza: *Hegyesi Márton*: Bihar vármegye 1848–49-ben. Nagyvárad, 1885. (A továbbiakban: *Hegyesi* 1885.) 24–42. o. Katonai pályafutását ismerteti: *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848–49. évi szabadságharcban. Budapest, 2000. (A továbbiakban: *Bona* 2000.) 241. o. Jellemzése: *Szilágyi Sándor*: A magyar forradalom férfiai 1848/9-ből. Pest, 1850. 317–318. o.; *Csengery Antal*: Jellemrajzok. (Olcsó Könyvtár) Budapest, 1898. II. k. 40–42. o.; *Pálffy János*: Magyarországi és erdélyi urak. 1939-ben s. a. r. *Szabó T. Attila*. 2007-ben kibővítette: *Benkő Samu*. Budapest, 2008. 51. o.; *P. Szathmáry Károly*: Emlékeim. Szilágyosmlyó, 1894. 74–75. és 79. o.

² Szemere Bertalan levele Mészáros Lázárhoz. Budapest, 1848. szeptember 3., illetve Szemere Bertalan levele Mészáros Lázárhoz. Budapest, 1848. szeptember 5. In: Gr. Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. A dokumentumokat válogatta, jegyzeteket készített, az előszót írta *Urbán Aladár*. Budapest, 1999. II. k. 1221., 1203. o.

³ Beöthy teljhatalmáról: Kossuth Lajos Összes Munkái. XII. k. Kossuth Lajos az első magyar minisztériumban. S. a. r. *Sinkovics István*. Budapest, 1952. (A továbbiakban: KLÖM XII. k.) 885–886. o. A délvidéki kormánybiztosságának értékelésére és a szerb–magyar béketárgyalásokra: *Spira György*: A nemzetiségi kérdés

Beöthy végül az erdélyi kormánybiztosságot választotta. Döntését nagyban megkönnyítette, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány kormányháza való átalakítása végül elmaradt. Beöthy korábbi posztját Haczel Márton újvidéki kormánybiztos vette át. Beöthy legfőbb feladata az erdélyi kormánybiztosságban a József Bem vezérőrnagy vezetésével rövidesen meginduló hadműveletek támogatása volt. Emellett ő volt az Erdéllyel határos nagy törvényhatóság, Bihar megye főispánja. Az új megbízás nem bizonyult könnyű feladatnak. Az országrész, amely az 1848. május 31-én, az erdélyi országgyűlés által elfogadott unió után egyesült Magyarországgal, 1848 őszén hadszínterré vált. Október közepétől a Román Nemzeti Comité felhívására az országrész román nemzetiségű lakosai megindították a felkelésüket, amelyet a Nagyszeben körül összevont császári hadtest koncentrált támadása követett. Ennek következtében a székely csapatok november 5-én Marosvásárhelynél, az észak-erdélyi magyar erők pedig november 15-én Apahidánál vereséget szenvedtek a császári alakulatoktól. Az előbbi következménye – Háromszék kivételével – Székelyföld, míg az utóbbié lényegében egész Erdély átmeneti elvesztése lett. Az országrész visszafoglalására Katona Miklós őrnagy vezetésével indított akció november 24-én Désnél kudarcba fulladt. Erdély kormányzását gyakorlatilag Anton Puchner br., altábornagy, erdélyi főhadparancsnok irányította, aki támaszkodott a Román Nemzeti Comité által létrehozott 15 prefektúra román népfelkelőire. Emellett egy darabig működött az erdélyi főkormánysház is, a rendi Erdély legfőbb kormánysszerve, amelyben Puchner nem bízott meg, így decemberben feloszlatta. A törvényhatóságokban a hatalmat a román közigazgatási egységek, a prefektúrák vezetői gyakorolták. Az 1848 októberében megindított támadásnak számtalan magyar település (Zalatna, Kisenyed, Felvinc, Örménysházák stb.) lakossága esett áldozatul, amely által több ezren váltak földönfutóvá. A magyar közigazgatás Erdélyben lényegében nem létezett.

December elsején a harcedzett sor- és honvédelialakulatokkal megerősített erdélyi magyar haderő élére József Bem vezérőrnagy került, aki nagy energiával látott neki hadtestének újjászervezéséhez. A december 19-én meginduló magyar ellentámadás eredményeként sikerült stabilizálni a helyzetet, illetve a magyar erők benyomultak Észak-Erdélybe. Szinte szimbolikus jelentőségű, hogy éppen ezen a napon kelt az Országos Honvédelmi Bizottmány azon rendelete, amelyben Beöthyt Erdély teljhatalmú kormánybiztosává nevezte ki. Hatásköre Erdélyen kívül Bihar, Szabolcs, Szatmár, Közép-Szolnok, Zaránd megyékre, illetve a Hajdú-kerületre és Kővár-vidékre, valamint a fenti törvényhatóságokban fekvő szabad királyi városokra terjedt ki. Ezen kívül az erdélyi hadműveletek sikere érdekében intézkedési joggal rendelkezett még Máramaros, Ugocsa, Bereg, Arad, Csanád, Békés megyék, valamint a Jászkun-kerületek felé. Kinevezésével az eddigi erdélyi kormánybiztosok megbízatása megszűnt, kivéve Hodossy Miklós Bihar megyei kormánybiztos, aki a továbbiakban is az erdélyi hadsereg ellátásáért felelős kormánymegbízott maradt. Beöthynek joga volt az egyes törvényhatóságok felé kormánybiztosokat kinevezni, akik a legszigorúbb engedelmséggel tartoztak neki.⁴

a negyvennyolcas forradalom Magyarországon. Budapest, 1980. 82–86. o.; Kossuth 1848. november 30-án kelt levelét közli: Kossuth Lajos Összes Munkái. XIII. Kossuth Lajos az OHB élén. I. rész. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1952. (A továbbiakban: KLÖM XIII. k.) 592–594. o.

⁴ KLÖM XIII. k. 687–688. o. Kossuth Lajos levele Beöthy Ödönhöz. Budapest, 1849. december 9.; Az 1848. decemberi erdélyi politikai és katonai helyzetről összefoglalóan: *Hermann Róbert*: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Budapest, 2001. 172–179. o. Beöthy kinevező rendeletét közli: KLÖM XIII. k. 810–811. o. Budapest, 1848. december 19. Hodossy Miklós hatáskörére: KLÖM XIII. k. 811. o. Értesítés Hodossy Miklósnak Beöthy Ödön teljhatalmú erdélyi kormánybiztossá történt kinevezéséről. Budapest, 1848. december 19.

Beöthy tevékenységét befolyásolhatta, hogy több éve nagyon súlyos betegségben szenvedett, kínzó mellgörcse volt. Ez a betegség erdélyi működése alatt ismételtelen kiújult.⁵

Beöthy Ödön erdélyi kormánybiztosi működése a történeti irodalomban – Egyed Ákos monográfiája kivételével – nem sok helyet kapott. Kövári László 1863-ban kiadott összefoglaló történeti munkájában mindössze néhány rendeletét ismerteti. Hegyesi Márton életrajzában Beöthy lemondásának elsődleges oka a Bemmel való ellentéte volt. Ezt a felfogást képviselte Supka Géza is, aki Beöthyt a radikális magyar politika egyik meghatározó képviselőjének tartotta, hangsúlyozva a délvidéki kormánybiztossága alatt elért eredményeit. Szintén a lengyel tábornokkal való ellentétet emelte ki Kovács Endre az 1979-ben megjelent Bem monográfiájában. Kovács szerint a francia konvent biztosok szerepkörében pózoló Beöthy képtelen volt megérteni az erdélyi fővezér magasabb szempontjait. Beöthy működésének legátfogóbb és legalaposabb elemzését Egyed Ákos végezte el az 1998–1999-ben megjelent *Erdély 1848–1849* című művében. Egyed Ákos szerint a magyar kormány 1849. évi erdélyi politikájának alapjait Csány László mellett Beöthy rakta le. Működésében a töréspont Nagyenyed és Jára⁶ magyar lakosságának a román felkelők általi elpusztítása volt, ezt a traumát a teljhatalmú kormánybiztos már képtelen volt feldolgozni, ezért a betegségére hivatkozva lemondott. Beöthy helyett Kossuth egy erősebb kormánybiztost küldött Csány László személyében.⁷

Beöthy Ödön rövid, szűk egyhónapos kormánybiztosi működéséről mérleget készíteni nem könnyű feladat. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a háború és polgárháború sújtotta országgrészben a felmerülő problémák megoldásához a politikai és katonai vezetés megfelelő eszközökkel nem rendelkezett. Az előbbi legfontosabb feladata a közigazgatás és a közbiztonság helyreállítása, valamint a károsultak megsegítése, az utóbbi pedig az ellenség, az erdélyi császári hadtest legyőzése volt. Viszont jogos a kérdés: lehet-e a személy- és vagyonbiztonságot és a közigazgatást zavartalan működtetni, ha egész törvényhatóságok, a szórványmagarság elszigetelt települései állnak a császári katonaság és a román felkelők irányítása fenyegetettsége alatt? A válasz egyértelmű: csak megfelelő fegyveres erővel. Csakhogy az utóbbiból nem állt elég a rendelkezésre, a Dél-Erdélyben összpontosuló ellenséges erők ellen Bemnek minden katonai alakulatra szüksége volt, így még a hátramaradt egységeket is fokozatosan magához rendelte. A lengyel tábornoknak saját szemszögéből teljes mértékben igaza volt: a hadjárat elsődleges célja nem az elszigetelten élő magyar lakosság megvédése, hanem az ellenséges főerők legyőzése és megsemmisítése. Ezzel szemben Beöthy kiszolgáltatottnak érezte a visszafoglalt országrészt, így vitába keveredett Bemmel. Mindkét félnek igaza volt a maga szemszögéből. Beöthy azonban nem csak vitatkozott, hanem cselekedett is. Ha nem állt rendelkezésére fegyveres erő, akkor szervezett. Felügyelte a nagybányai löporgyártást, szabadsapatokat alakított a Partiumban, véderőt hozott létre Hodossy Miklóssal karöltve Zaránd megyében, mozgósította a szomszédos megyék nemzetőrségét, tábori szolgálatra

⁵ Beöthy betegségről: Magyar Országos Levéltár. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó-elnökség. Általános iratok. H 2 1488/849. (A továbbiakban: MOL H 2) Grosz Frigyes megyei orvos igazolása. Nagyvárad, 1849. február 3.

⁶ Alsójárát 1849. január 14-én gyűjtötták fel a román felkelők, a magyar lakosság jelentős részét lemészárolták.

⁷ Kövári László: Erdély története 1848–49-ben. Pest, 1861. (A továbbiakban: Kövári 1861.) 152–153. o.; Hegyesi 1885. 31. o. Hegyesi Márton álláspontját képviseli Irmédi-Molnár László is, Tóth Agoston életrajzírója. Irmédi-Molnár László: Felsőszopori Tóth Agoston honvédeztudása, a XIX. századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése. A Térképészeti Közlöny 8. számú külömfüzete. Budapest, 1938. (A továbbiakban: Irmédi-Molnár 1938.) 95. o.; Supka Géza: 1848/1849. (Nemzet és Emlékezet) Budapest, 1986. (A továbbiakban: Supka 1986.) 528–531. o.; Kovács Endre: Bem a magyar szabadságharcban. Budapest, 1979. 89–90. o.; Egyed Ákos: Erdély 1848–1849. I–II. k. Csíkszereda, 2010. (A továbbiakban: Egyed 2010.) 321. o.

kötelezve őket. Ugyanezt tette Erdélyben is, ahol január 6-án vadászcsapatok alakítására szólította fel a lakosságot. A vadászcsapatok eszméje termékeny talajra talált az országrészben, mert már január közepén vonultak ki a századok a román falvakba a fegyvereket és a rablott javakat beszedni, illetve a lázadásban részt vevő egyéneket elfogni. A fenti alakulatok semmi olyan jogosítvánnyal nem rendelkeztek, amely jogsértésre hatalmazta fel volna őket, ugyanakkor emiatt érte támadás Beöthyt már a kortársai részéről is. A szász és a román történetírás elítélte a vadászcsapatok tevékenységét. Kétségtelen tény, hogy a vadászcsapatok tagjainak jelentős része a román felkelés károsultja volt, így sok rokonszenvet nem tápláltak az irányukban. Nyilvánvalóan voltak túlkapásaiuk, ezeket azonban a polgári vezetés már Beöthy működése alatt szigorúan kivizsgáltatta. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a falvakban cirkáló vadászcsapatok és nemzetőr egységek feladata sem volt könnyű. A románok vonakodtak a rablott javakat és a fegyvereiket beszolgáltatni, ha pedig a magyar alakulatok keményebben léptek fel, akkor azonnal panaszt emeltek ellenük. Azt azonban tagadni nem lehet, hogy a vadászcsapatok létrehozásával megteremtődött a magyar kormányzat fegyveres támasza. Természetesen ezek az alakulatok nem tudták legyőzni az érchegyeségi román felkelést, de jelentős szerepet játszottak a magyar települések védelmében. Ez egy kényszer megoldás volt, mivel reguláris alakulat nem állt a rendelkezésre, ugyanakkor az állam teherbíró képessége már kimerült. A vadász- és szabadcsapatok annyiban jelentettek költségkímélő megoldást, hogy a belépők a felszerelésükről és felfegyverzésükről maguk gondoskodtak.⁸

További tisztázásra szorul a teljhatalmú biztos és Bem ellentéte az utóbbi szükségzavú jelentései miatt. Beöthy kilépett katonatisztként szívügyének tekintette a hadsereg ellátásának megszervezését, mivel tisztában volt vele, hogy ettől a hadjárat eredménye függ. Ámde, hogy végezze el a feladatát, ha azt sem tudja, milyen erők harcolnak az erdélyi hadtest alárendeltségében, és milyen igényeik vannak. Kitérései Bem irányában – amellet, hogy karizmatikus politikusként nem tűrte el, hogy a tábornok beleavatkozzon a polgári hatalom ügyeibe – többnyire erre irányultak és nem személyes okokra.

A román, a szász és magyar történetírásban általánosan elterjedt az a felfogás, hogy József Bem tábornok a toleráns, békéltető nemzetiségi politika híve volt, akit ez irányú tevékenységében a magyar kormány által kinevezett országos teljhatalmú biztosok (Beöthy Ödön, Csány László) gátoltak. Bem személyét azért is idealizálta a marxista történetírás, mert nem volt sem magyar, sem román, sem szász, így beleillett az internacionalista forradalmi koncepcióba. Egyed Ákos ezen a képen sokat finomított, kiemelve a magyar politikai vezetők megbékélést ajánló kiáltványait, hangsúlyozva működésük törvényes kereteit. Ugyanakkor pozitív példának maga is Bemet tartja. Az kétségtelen tény, hogy a lengyel tábornok december 27-én, Kolozsváron kelt szózatában bűnbocsánatot hirdetett a múltban elkövetett politikai vétkekre nézve, de január elején már neki is tapasztalnia kellett, hogy az amnesztiapolitikának gyakorlati haszna alig van. A szászok részéről a kibékülésre való szándék sohasem létezett, a románoknál is csak néhány politikai vezető részéről. Azonban az egyes prefektusok nem szüntették be a fegyveres ellenállást, s még az 1849. július 14-i *Projet de pacification* elfogadása után is csak Avram Iancu volt hajlandó semlegességet fogadni. Bem már 1848. december végén egy bizottságot állított fel Besztercén, amelynek az elnöke Mikes Kelemen gr. ezredes volt. Ez a testület vésztörvényszékként is funkcionált, egy szász tanítót, aki Karl Urban ezredesnek kémkedett, kivégeztetett. Rövidesen megérkezett Nagyenyed elpusztításának híre (1849. január 8–9.), így mind az erdélyi magyar politikai vezetők, mind a katonai vezetők számára

⁸ Süli Attila: A szabad- és vadászcsapatok szervezése Erdélyben 1849-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 2. sz. 424–426. o.

nyilvánvalóvá vált, hogy a román felkelők nem kívánnak élni a feljük nyújtott béke-jobbal. Egyed Ákos az, aki felismerte Nagyenyed elpusztításának jelentőségét Beöthy nemzetiségi politikájában. Ez ugyanis valóban fordulópontot jelentett, mert a teljhatalmú biztos a korábbi passzivitásából kilépve, immár nyíltan is hirdette az amnesztiapolitika végét. Beöthy már Kolozsvárra érkezésekor sem értett egyet Bem bűnbocsánatot hirdető rendeletével, de a zavarok elkerülése végett január közepéig nem lépett fel ellene. Fontos emlékeztetnünk arra, hogy amíg Beöthy rendelkezett tapasztalatokkal a magyar közigazgatás és nemzetiségi politika terén, addig Bem nem. Beöthy évtizedekig tevékenykedett a vegyes lakosságú Bihar megye törvényhatóságában, emellett délvidéki kormánybiztosként ő vezette a szerb felkelőkkel folytatott békétárgyalásokat. Az utóbbi során rá kellett döbbsennie, hogy a szerb felkelők béke iránti készsége kétséges, a tárgyalások fő célja az időnyerés és az erővonalak átrendezése. A román felkelőkkel szembeni gyanakvása is érthető. A Nagyenyed katasztrófájáról szóló katonai parancsnoki jelentések készítették a teljhatalmú országos biztós nemzetiségi politikájának megváltoztatására.⁹

Szintén tisztázásra szorul Beöthy felelőssége Nagyenyed románok általi elpusztításában. Tény, hogy az enyediék segélykérő küldöttsége sem Tordán, sem Kolozsváron nem kapott pozitív választ. Pedig a veszély nagyságával Czetz alezredes – ez a január 6-án kelt jelentéséből egyértelműen kiderül – teljes mértékben tisztában volt, ennek ellenére továbbküldte a delegációt Kolozsvárra Beöthyhez. Az utóbbi január 9-én érkezett meg, ekkor azonban Nagyenyed már lángokban állt, így Beöthy válaszában gyakorlati jelentősége nem volt. A bihari nemzetőrökkel január 14-én Kolozsvárra érkező Dobozy István fősolgabíró és nemzetőr őrnagy a Kossuthhoz írt jelentésében Bemet, Czetzet és Beöthyt egyaránt erélytelenséggel vádolta, mert nem képesek határozottan fellépni a román felkelőkkel szemben. Czetz az 1850-ben, emigrációban megjelent művében azt állítja, hogy Tóth Ágoston alezredes, kolozsvári katonai parancsnok és Beöthy attól félt, amennyiben Kolozsvárról öröket vonnak el Nagyenyedre, akkor a székváros kerül végveszélybe. Ennek a megállapításnak azonban az mond ellent, hogy Kolozsváron számottevő reguláris erő nem volt, harcértékét tekintve még Czetz tordai különítménye is nagyobb erőt képviselt. Ez Tóth január végi, illetve Csány január végi jelentéséből egyértelműen kiderül. Csány a tárgyban az alábbiak szerint fogalmazott: „Az eddig tapasztaltakból, mint bizonyost állíthatom, hogy Bem tábornok közvetlen vezérlete alatti seregeken kívül a Kolozsvár körüli erő csekély, és nem is egészen fegyverzett. Így nem áll a, hogy Beöthy orsz[ágos] biztos úr vagy akárki más, visszatartotta volna a fegyveres erőt.” Ha Czetz kisebb távolságról, illetve nagyobb erők birtokában nem merte megkockáztatni Nagyenyed védelmét, akkor ez Beöthytől sem volt elvárható. A rendelkezésre álló katonai alakulatokkal nem lehetett megvédeni minden települést, így a román etnikai tömbbe beékelődött szórvány magyarság mindvégig ki volt szolgáltatva.¹⁰

Beöthy lemondásának elsődleges okát a betegségében jelölte meg. Azt a rendelkezésre álló forrásokból egyértelműen tudjuk, hogy tényleg súlyos beteg volt. Az is tény, hogy a Bemmel való konfliktus, illetve a magyar települések elpusztítása sokkolták a teljhatalmú

⁹ Beöthy nemzetiségi politikájának megítélésére: *Johann Czetz: Bem's Feldzug in Siebenbürgen*. Hamburg, 1850. (A továbbiakban: *Czetz 1850.*) 264. o.; *Kovács*, 1979. 170–202. o.; *Carl Göllner: Die siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848–1849*. Bukarest, 1967. 209. o. és 220–221. o.

¹⁰ Nagyenyedre: Dobozy István levele Kossuthhoz. Kolozsvár, 1849. január 14. In: *Silviu Dragomir: Revolutia românilor din Transilvania în anii 1848–49*. Cluj, 1946. III. k. (A továbbiakban: *Dragomir 1946*. III. k.); *Czetz*, 1850. 129. o.; *Szilágyi Farkas: Nagy-Enyed pusztulása 1849-ben*. Nagyenyed, 1891. 39. o.; *Egyed*, 2010. 309–321. o.; Tóth Ágoston alezredes levele Kossuthhoz. Kolozsvár, 1849. január 29. *Dragomir*, 1946. III. k. 299–300. o.; Csány László jelentése Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 31. *Hermann Róbert: Csány László kormánybiztosi iratai*. I–II. k. Zalai gyűjtemény. 44. Zalaegerszeg, 1998. (A továbbiakban: *Hermann 1998.*) II. k. 151–152. o.; Beöthy lemondásának körülményeire: *Irmédi-Molnár 1938*. 98. o.

biztost. Tisztában kellett lennie, hogy itt rengeteg a teendő és óriási szervezőmunkára van szükség. Eerre azonban egy olyan ember, aki kínzó fájdalmai miatt a nap nagy részében tétlenségre van kárhoztatva, nem alkalmas. Ezzel Beöthy is tisztában volt, és ezért kérte a felmentését. Megítélésem szerint Beöthy nem a betegségével takargatta lemondásának igazi okait, erre ugyanis neki semmi szüksége nem volt. A közte és Kossuth között lévő bizalmas és baráti viszony ugyanis ezt teljesen indokolatlanná tette. Arra sincs bizonyíték, hogy Kossuth elégedetlen lett volna Beöthy működésével, és ennek következtében egy erélyesebb vezetőt küldött volna Csány László személyében. A polgári és katonai hatalom ellentéte éppen Csány alatt teljesedett ki, Bem politikájával szemben pedig maga Kossuth is fellépésre kényszerült. A szórványban lévő magyar települések védelme a későbbiek folyamán sem nyert megoldást. Csány ugyanazt a politikai irányvonalat követte, mint Beöthy, az Országos Honvédelmi Bizottmányét.

A Bihar megyébe visszavonuló Beöthy főispánként a továbbiakban is segítette Erdély szabadságharcát. Felügyelte és támogatta a megyei szabadcsapatok és honvédszázaljak szervezését, ezek az alakulatok pedig a megalakulásuk után vagy Zaránd megyébe, vagy Erdélybe kerültek.¹¹

Beöthy Ödön országos teljhatalmú biztos iratainak kiadása eddig még nem született meg. Számos iratot adott ki Silviu Dragomir román történész forráskiadványának 3. kötetében,¹² illetve a *Kossuth Lajos Összes Munkái* című sorozat XIII. és XIV. kötetében.¹³ Emellett néhány irat jelent meg Kővári László 1861-ben kiadott okmánytárában,¹⁴ Hegyesi Mártonnak a Zaránd megye 1848–49-es történetéről szóló forráskiadásában,¹⁵ illetve a fenti szerzőnek Bihar megye 1848–49-es történetét feldolgozó monográfiájában,¹⁶ a Kuskó István által szerkesztett *1848–49. Történelmi Lapok*ban (Kolozsvár),¹⁷ V. Waldapfel Eszter négykötetes levelezésgyűjtésében,¹⁸ Supka Géza művében¹⁹ és az Aradi Ereklye Múzeum anyagát kiadó okmánytárban.²⁰

Jelen közlés anyagát Beöthy Ödön 1849. évi erdélyi működésének kiadatlan iratai közül válogattam. Az iratok lelőhelyei a Magyar Országos Levéltár H szekciója, a Hadtörténelmi Levéltár 1848–1849-es iratai, a kolozsvári *Honvéd* című napilap, illetve Dobák Géza magángyűjteménye. Emellett az eredetivel egybevetve sajtó alá rendeztem a Silviu Dragomir okmánytárában, illetve Hegyesi Mártonnak a *Hazánk* 1885. évfolyamában megjelent, Beöthy Ödön által jegyzett iratokat. Az utóbbiak hozzáférése ugyanis korlátozott, így ismételt kiadásukat indokoltnak tartottam.²¹

Az iratokat a jelenlegi helyesírás és központosítás szabályai szerint, az eltérő alakok megtartásával közltem. Az iratoknak csak a szövegtestét közltem, kivéve, ha az adott levélnek utóirata is van.

¹¹ Irmédi-Molnár 1938. 95–97. o.; Egyed 2010. 348–350. o.; Hermann Róbert: Az abrudbányai tragédia, 1849. Hatvani Imre szabadcsapatvezér és a magyar–román megbékélés meghíúsulása. Budapest, 1999. 29–39. o.

¹² Dragomir, 1946. III. k. 240–241., 247–248., 251., 253–254., 264., 270., 275–276., 279., 288–289. o.

¹³ KLÖM XIII. k. 687–688., 810–811., 882–883., 927.; Kossuth Lajos Összes Munkái. XIV. k. Kossuth Lajos Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. rész. S. a. r. Barta István. Budapest. 1953. 42., 44., 235. o.

¹⁴ Okmánytár az 1848–49-ki erdélyi eseményekhez. Szerk. Kővári László. Pest, 1861. (A továbbiakban: Kővári, 1861/1.) 144–145. o.

¹⁵ Hegyesi Márton: Az 1849-ik évi havasi hadjárat történetéhez. (Bölöny Sándor okmánygyűjteményből) *Hazánk*, IV. k. 615–616. o.

¹⁶ Hegyesi 1885. 311–312. o.

¹⁷ 1848–1849. Történelmi Lapok. Kolozsvár, 1892–1904. Szerk. Kuskó István. 1892. 74. o.; 1893. 203. o.

¹⁸ V. Waldapfel Eszter: A forradalom és szabadságharc levelestára. III. k. Budapest, 1955. 62–63. o.

¹⁹ Supka 1986. 557–558. o.

²⁰ Aradi Ereklyemúzeum. Okmánytár az Aradi Ereklyemúzeum iratanyagából (1836–1892). Szerk. Hermann Róbert. 2012. (A továbbiakban: Aradi Ereklyemúzeum, 2012.) 187., 195. o.

²¹ Itt szeretnék köszönetet mondani a dolgozatom elkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségért Hermann Róbertnek, Németh Györgynek és Dobák Gézának.

FORRÁSOK

1.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Szilágysomlyó, 1848. december 26.
*Beszámol, új állomáshelyének elfoglalásáról, illetve tájékoztatja
 József Bem vezérőrnagy hadműveleteiről.*

A honvédi bizottmánynak!

Somlyó, December 26^{án} [1]848.

E. f. hó 22^{én} megérkeztem Váradra, amidőn a csucsai sereg – mely elébbi napon vissza vonult N.[agy]Bányaig – elébbi állomását már vissza foglalta, mind e mellett is másnap Csucsára mentem, oly szándékkal, hogy a visszavonulás okait – miután az ellenség seregeinket sem nem kényszerítette sem nem üldözte – megtudhassam, és bár ha őrnagy Riczkó²² előadása némileg figyelmet érdemelt legyen, mind e mellett is mihelyt öszvejöhetek Bem tábornokkal, a vizsgálatot el fogom rendelni.²³

Az nap estve meghagytam nevezett őrnagynak, hogy másnap, azaz 24^{én} nyomuljon előseregeivel Kolozsvár felé, és igyekezzen minden esetre Hunyadot elfoglalni, további előmenetele eránt bevárván vezérőrnagy Bem rendeletét.²⁴

Ma megjöttem ide, se Vay Miklóst,²⁵ sem Bemet²⁶ itt nem találtam. Az első Nagy Bányára, a másik, amint mondatik Dés felé vette volna. Semmi bizonyost nem tudok írni; némelyek szerint a Nagybányáról kiindult csapat, ha Dést beveendi, Beszterce felé, Vásárhelyre²⁷ szándékozik, mások ellenben ezt állítják, hogy Kolozsváron összpontosítja egész erejét.

Ezen vonalon állomásoolt sereg Siborúl²⁸ át Kis Nyíresre ment.

Holnap indulok Nagybányára, onnan tovább a tábort követem.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 7102/848.]

2.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Szilágysomlyó, 1848. december 27.
A pénzügyminisztériumnál teendő lépésekről, illetve Bem hadműveleteiről

Kedves barátom, az utalvánt ide zárva küldöm, aki a pénzért megy, úgy utasítsd, hogy a lehető legnagyobb összeget igyekezzék ki csikarni. A nyerendő összegből megtudhatod körülbelül, meddig éred meg; írdál azonnal a pénzügy minisztériumnak kitérvén a mennyiséget, hogy előre gondolkozzék, nehogy a hián miatt zavarok álljanak elő.

Riczkóról mit sem tudok, hírből annyit, hogy Hunyadra²⁹ bevonult. Vay elment Nagybányára, én holnap indulok utána. Az itteni csapat Sibon túl Kis Nyíresen állott – azt veszi-e meg jelenleg? Bizonyossággal nem tudja senki.

Hír szerint Bemnek 22^{én} Désen kellett lenni? Merre veszi onnan az útját? Besztercén át M.[aros] vásárhelyre vagy Kolozsvárra? Meg nem tudhattam.³⁰

²² Riczkó Ignác (1815–1849) valójában ezredes volt és a csucsai dandár parancsnoka. Bona 2000. 601–602. o.

²³ A csucsai visszavonulás miatt Kossuth rosszállását fejezte ki Beöthynek, a december 25-én kelt levelében. KLÖM XIII. k. 882–883. o.

²⁴ Az 1848. december 19-én vívott győztes csucsai ütközet után Riczkó Ignác ezredes, dandárparancsnok mindenféle kényszer nélkül visszavonult Feketetőra. Riczkót Bem azonnali előnyomulásra utasította, így a Riczkó-dandár december 21-én visszatért eredeti állomáshelyére, szerencsétlenségére azonban belefutott Beöthybe.

²⁵ Vay Miklós br. (1802–1894) Erdély korábbi királyi biztosa.

²⁶ József Bem (1794–1850) vezérőrnagy, az erdélyi magyar hadtest parancsnoka.

²⁷ Marosvásárhelyre.

²⁸ Zsibóról.

²⁹ Bánffyhunyad.

³⁰ A Tóth Ágoston őrnagy vezette magyar csapatok december 23-án foglalták el Dést, ahova másnap Bem is megérkezett.

Tudósításaid Nagybányára kérem, ha onnan tovább utaznék menni, tudósítalak. Tudasd, ezt kérlek Nömmel is. Áldjon meg az ég, barátod Beöthy Ödön.

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Hátlapján: Dec.[ember] 30^{án} 1246. Tudomásul vétetik. 1849. január 19^{án} délbe az utalvánt kipótolván m/c [10/e]-re Vetterschütznek³¹ által adtam, hogy arra vegye fel m/50-et.

Lelőhely: MOL Hodossy Miklós kormánybiztosi iratai. MOL H 106 2. d. 904–905. f.]

3.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Szatmár, 1848. december 29.
*Köзли, hogy az újoncok felszerelésére 100 000 ft-ot kapott, amelynek felvételére intézkedjen.
Dobozy István élelmezési biztosi működése megszűnt. Kéri, hogy üdvözlje nevében
a családját.*

Kedves barátom,
Szatmár December 29-én [1]848.

A pénzügyminisztérium értesít, hogy számodra 100 000.f utalványoztatott, ez azon pénz lesz, a melyet már fölvetted, mert a rendeletből tisztán ki nem vehető, hogy a már föl vettet érti-é? Vagy Reviczky³² által tétette az új kiszolgáltatás eránt a rendelést. Ezen kívül a megye újoncai fölszerelésére kölcsön 64 ezre ft ád, ennek felvétele iránt küldjél Debrecenbe. Magad utalványára fogják kiszolgáltatni? vagy a megyéére? – Te jobban fogod tudni.

Innen sem írhatok semmi bizonyost. Egy rész azt mondja tábornok Désen van, mások ellenben Kolozsváron. Én ma délután folytatom utamat. Nagybányáról talán bizonyosabbat fogok tudni közölni.

Somlyóra nézve is tegyed ki figyelmedet. Dobozy³³ működése ott megszűnt. Az élelmezést a megyének adtam át, oly meg hagyással, hogy veled tegyék magokat érintésbe.

A költségek fedezésére megkívántató összeget jó előre számítsd ki, hogy idejébe kérhessünk pénzt. Hol létezmről időről időre értesíteni foglak.

Mamának mond meg, csókolom, gyermekeimmel együtt; egészségem jó, köhögésem elmaradt, pedig nem vettem be Gros³⁴ porát. Az út annyira rögös, hogy ilyesmit még csak nem is készíthettem. Áldjon az ég, barátod Beöthy Ödön.

[Magyar nyelvű tisztázat. MOL H 106 2. d. 941–942. f.]

4.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Nagybánya, 1848. december 30.
Intézkedést kér a Közép-Szolnok megyei újoncok felszerelése érdekében

Beöthy Ödön teljhatalmú kormánybiztos
Az Országos Honvédelmi Bizottmánynak
Budapesten!

N.[agy]Bányán, 30^{án} dec.[ember] [1]848.

Középszolnokból Szatmárra 393 honvéd újonc felszerelés végett szállítván, ezeknek haladéktalan kiállításukról a kellő intézkedés általam megtéetett. A szükségelt fehér ruhák mielőbbi kiállítására végett a vásznat, a köpenyekre, nadrágokra, mellényekre és sapkákra pedig amennyi anyag találtatott, megvétettem, s ezeknek mielőbbi elkészíttetéséről rendelkeztem.

³¹ Vetterschütz János Bihar megye pénztárnoka volt.

³² Reviczky László (1805–1868) Bihar megye táblabírája és az általa szervezett vadászcsapat parancsnoka. *Bona* 2000. 600. o.

³³ Dobozy István (1800–1875) Bihar megyei főszolgabíró és nemzetőr őrnagy. *Bona* 2000. 308–309. o.

³⁴ Itt nem világos, hogy Beöthy Grosz Albert vagy Grosz Frigyes Bihar megyei orvosok közül melyikre gondol.

Bakancsokra nézve pedig nemcsak a fentnevezett újoncok részére, hanem ezen felül is hét váltókban, a csizmadiákkal az alkut megtétettem.

S ha az igényelendő anyagokat, Szatmáron meg nem lehetne szerezni, e végett felhatalmaztam a megyei alispánt, hogy ezeket Károlyba³⁵ vagy a bekövetkező debreceni vásár alkalmával beszerzesse, s elkészíttetésüket szorgalmazza.

A mi ezen újoncok felszerelésük utáni elhelyezésüket illeti, amennyiben ezek majd mind román ajkúak – s így őket ezen a vidéken, biztosan használni nem lehet – úgy rendelkeztem, hogy Kovács Ágoston³⁶ szatmári térparancsnok Debrecenbe szállíttassa; azonban ha az Országos Honvédelmi Bizottmány ezeknek rendeltetésük iránt másképpen kíván rendelkezni, úgy kérem, hogy erre vonatkozó rendeletét idő megnyerés végett, egyenesen a nevezett térparancsnokhoz intézni szíveskedjék.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztaát. Lelőhely: MOL H. 2. 1848: 151. Közli: *Dragomir* 1946. III. k. 240–241. o.]

5.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 2.

Ismereti az erdélyi hadműveleteket és első intézkedéseit.

Kritizálja Bemnek a bűnbocsánat és a hadsereg ellátása ügyében hozott rendeleteit.

Országos teljhatalmú biztos

A honvédelemi bizottmányhoz

Kolozsvár, január 2^{ik}[1]849.

Megbízatásom folytán Erdélybe utazván, s utamat Nagybánya, Dézs fele vevén, tegnap Dézsen találkoztam Bem tábornokkal, ki serege egy részével Beszterce fele vonul, olyformán, hogy annak egy részét a mondott irányban maga, más részét Lekence felé Riczkó nemzetőri őrnagy vezényli. Másik seregét Torda felé küldte alezredes Czecz³⁷ vezénylete alatt.

Reményilem e tárgyról Bem tábornok is tett már jelentést.

Ide Kolozsvárra érkeztem az estve, és munkálkodásomat megkezdvén, az eddig működött Kormányzékot, önök további rendeletéig feloszlatam és megszüntettem, annak levéltárát lepecsételtem, kulcsait s eddig használt pecsétét magamnak beadatni rendeltem.³⁸

Ezen intézkedésemet köröztetés végett azon törvényhatóságoknak, melyek az ellenségtől már megtisztítottak, több rendű rendeleteim kíséretében az ... alatt kapcsolt példány szerint tudtára adtam.³⁹

Bem hadvezér úr múlt hó 25^{kén} bejövén Kolozsvárra a ... alatt kapcsolt példányból láthatólag közbocsánatot hirdetett, mi, mint észrevehetni, az ennek előtte is jó érzésükben némű kedvetlen-séget látszik gerjeszteni.⁴⁰

³⁵ Nagykárolyban.

³⁶ Kovács Ágoston (1811–1892) nemzetőr százados és Szatmárnémeti ideiglenes térparancsnoka. *Bona Gábor*: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 2008–2009. I. k. (A továbbiakban: *Bona* 2008–2009.) 586. o.

³⁷ Czetz János (1822–1904) alezredes az erdélyi hadtest vezérkari főnöke és a tordai dandár parancsnoka volt. *Bona* 2000. 148–149. o.

³⁸ 1848. december 30-án pedig az Országos Honvédelmi Bizottmány intézkedett Beöthy felé az erdélyi főkormányzék feloszlatásáról. A döntést az alábbiak szerint indokolták: „Íly körülmények között Önt a honvédelmi bizottmány oda utasítja, miként az ármányt szövő s Erdély elvesztvén működő reakcionárius sereg ellen kérlelhetetlenül lépjen fel, első teendői közé számítja pedig a Guberniumnak, mint a reakció fészékének azonnali feloszlatását.” A Gubernium Kolozsvár feladása után is működött és kényszerből kollaborált a császári kormánnyal, így Kossuth további munkájára nem tartott igényt. Kossuth utasítása Beöthy Ödönnek a Gubernium felszámolásáról. Budapest, 1848. december 30. KLÖM XIII. k. 927. o.

³⁹ Megjelent: *Honvéd*, 10. sz. 1849. január 8. 37–38. o.

⁴⁰ Bem rendelete 1848. december 27-én jelent meg Kolozsváron. Közli: *Kövári* 1861/I. 136. o.

Nevezett tábornok a hadsereg tekintetében a /... szerint oly módon rendelkezett, hogy azok napi fizetéseiken kívül naponként egy icze bort, kétszer pálinkát, 1 font húst s fél font szalonnát kapjanak, a hálópénzt pedig 10 ezüst krajcárba határozta meg, mely intézkedéseit én igen túlzottnak találom ugyan, s annál kevésbé tudok benne megnyugodni, mivel a mondott kedvezésben a nemzetőröket, kik jelenleg 18 Bihar megyei századdal Tordától egész Csucsáig örvonali szolgálatot tesznek, éppen nem részesíti, s így a hadseregben a különböztetést által könnyen viszálykodás idézethetik elő, azonban a minden esetre szükséges egyetértés fenntartása tekintetéből, magamtól, valamint a fentebb említett közbocsánat iránt, úgy e részben is változtatást tenni nem kívántam, csak azért is, nehogy a változás a seregben elégtelenséget szüljön; de nehogy idővel is a felelet terhe reám nehezedjen, feljelenteni szükségesnek véltem, mindenesetre önöktől várva, hogy e részben, ha jónak és szükségesnek vélik, intézkedés történjék.

Beöthy Ödön

Fentebbiekből láthatólag a főkormányzók feloszlatattván s működni megszűnván, a kormányzók tagjai fizetéseinek mennyiségére nézve önöknek további intézkedését elvárom.

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 224/E. Német fordításban közli: *Dragomir* 1946. III. k. 247–248. o.]

6.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 2.

Panaszkodik Bem intézkedéseire. Közli, hogy gr. Teleki Sándort nem tartja alkalmasnak a főhadbiztosságra és felszólította arra, hogy térjen vissza Kővár-vidékre.

Édes Barátom, oly provinciát bízta reám, melynek meg nem fogok tudni felelni. A tábornok sajtós ember, derék katona, lehet, de az adminisztrációjához a seregnek nem sokat ért, emellett önfejű. Segédje Szálbek⁴¹ – satis duxum⁴² – Forró⁴³ elkedvtelenítve lemondott állásáról. Tóth alezredest, kit igen jeles tisztjének mondanak, Kolozsváron hagyta, Bánffy⁴⁴ Nagybanán, Csezet eltávolította magától, egy mozgó sereg élére állította, nem kell nékie úgymond general stabler,⁴⁵ mert ő maga az. Azon közre munkálkodást, melyre erányomba utasítva van, érteni nem akarja; Kolozsvárra bejövén, jóllehet jövelem tudva volt előtte, gróf Teleki Sándort⁴⁶ nevezte ki teljes hatalmú lelmi biztosnak, és midőn kijelentettem, hogy ő megyéje kormányát fogja átvinni, sajnálkozását jelenté ki, mivel igen alkalmas egyéniségnek tartja. Szóval félek az összeütközéstől. Ki kell világosan mondani, hogy kivéve katonai mozgalmait, minden csak általam történhetik meg. Tegnap megkértem szóval, tudassa velem a sereg mennyiségét, megígérte, mikor kapom, isten, tudja. Arra is felkértem, mozgalmairól is tudósítson, sem tervéről, sem erről mit sem írt. Áldjon az ég, aligha ki fogom állhatni.

Barátod Beöthy.

Kolozsvár, január 2^{án}[1]1849.

Ezen leveleket hadnagy Bánó Miklós⁴⁷ viszi, ki a Hunyady csapathoz volt kinevezve. Most alkalmazás nélkül van. Soroztasd be valamely sereghez.

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 225/E.]

⁴¹ Szálbek György (1820–1860) főhadnagy. *Bona* 2000. 646. o.

⁴² Latin: „Elégé hercegi”, fennhéjázó modorú.

⁴³ Forró Elek (1813–1893) alezredes. *Bona* 2000. 335. o.

⁴⁴ Br. Bánffy János (1817–1852) alezredes. *Bona* 2000. 229. o.

⁴⁵ Vezérkari tiszt.

⁴⁶ Gr. Teleki Sándor (1821–1892) Kővár-vidék főkapitánya és kormánybiztosa, 1848 decemberétől őrnagyi rangban az erdélyi hadtest intendánsa. *Bona* 2000. 675–676. o.

⁴⁷ Bánó Miklós (1818–1877) honvéd hadnagy. *Bona Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848–49. évi szabadságharcban.* Budapest, 1998–1999. I–III. k. (A továbbiakban: *Bona* 1998–1999.) I. k. 85. o.

7.

Beöthy Ödön rendelete az erdélyi törvényhatóságokhoz. Kolozsvár, 1849. január 2.
Ismerteti az Országos Honvédelmi Bizottmány és saját működésének alapelveit

Országos teljhatalmú biztos Beöthy Ödön, az ellenségtől már megtisztult hatóságokhoz. Kolozsvárt jan[uár]. 2-án 1849.

Azon bitor hatalom, mely a Magyarországgal törvényesen egyesült Erdélyben az alkotmányos szabadságot, katonai összeküvés által támogatva, holnapok előtt lenyűgözte s legközelebbi napokig bilincsbe tartá, az örök igazság nevében indult, s az alkotmányos hatalom által gyámolt magyar seregek által Erdélyben már-már egészen törve leend, mi még telyesen elkövetkeznék is, az alkotmányos szabadság ellenségeitől megtisztult hatóságokban, a törvényes rendnek s alkotmányos szabadságnak azonnal s addig is életbe kell lépnie innen folyólag:

Midőn a honvédelmi bizottmány rendeletéből b.[áró] Vay Miklós úr ő n[agy]m[é]l[tósá]ga helyett országos biztosi állásomban működésemet mai napon megkezdem, mindenek előtt arról tudósítom önöket, hogy a törvényesen történt unió után, rendén kívül bár, de mégis maig fentállott és működött kormányshéket mai napon tett intézkedésem folytán, a honvédelmi bizottmány további rendeleit ideiglenesen felfüggesztettem; következőleg mai naptól fogva minden oda tartozó s tárgyalást kívánó ügyek az illető ministériumhoz lesznek önök által felterjesztendő, valamint én is a megszüntetett kormányshéknél találató, s még tárgyalásra váró iratokat oda terjesztendem fel, mit önök kebelében, a lakosok e felől értesülhetése, s folyamodás vagy más esetekben alkalmazkodhatás tekintetéből rögtön közhírré tenni szükséges leszén.

Belép tehát önök kebelébe a törvényes rend, s ezzel életbe kell lépni a közigazgatás azon módjának is, mely Magyarország többi hatóságaiban gyakoroltatik. S e tekintetben addig is, míg a részletekbe bővebben belé ereszkedni lehetne, miután tudom, hogy az eddigi Erdély törvényhatóságaiban elkülönített házi pénztárak nincsenek; a hatósági köztisztviselők fizetése, és más rendszeres kiadások fedezésére szükséges költségeket illetőleg, arra hívom fel önöket: hogy a tisztviselők számáról, hivatalaik minőségéről s egyenkinti fizetéseik mennyiségéről, hatósági rendszeres költségek táblás kimutatásának is melléklésével engemet a fizetések aránti további intézkedhetés végett legrovidebb idő alatt tudósítani sziveskedjenek.

Legelsőbb teendőik közé kívánom önöknek számíttatni, hogy minden elkövetessék, mi az ellenség tova üzésével helyreállítandó béke és rend meggyökereztetésére szolgálhat, s minden fölhasználtassék, mi az előbbi ellenséges állásnak újabban erőre kaphatását elfojtani célszerűnek látszik. S ez okból ne késsenek önök hatóságuk kebelében mindazon helyeket s házakat legszorosabban kikutatni, melyek eddig elő gyanúsoknak mutatkoztak, s minden néven nevezendő és harcban használható fegyvereket elkoboztatni, s azokat följegyzés mellett egyszerre ide a fővárosba, bizonyos e végre általam kijelelendő helyre azonnal beszállítani.

Fájdalmas köztudomás, miszerint a közelebbi időkben, önök kebelében számtalan egyének raboltattak ki és károsítottak meg a tulajdont tisztelni nem tudó, s rablóként dúló ellenség által. Az ország kormánya célul tűzte ki tettleg megmutatni, miképp a hon polgárainak vagyonbeli gyarapodását, azoknak jóllétét szíven hordja, tudván: miszerint egyesek jólléte teszi az összeshon jóllétét. És ezen elvből kiindulva nem nézhetvén, hogy a hon polgárai ínségre, sőt több helyen vég pusztulásra jussanak; elhatározta az ellenség által okozott károkat becsült áron kifizetni. Ugyan azért

Bízzanak meg önök annyi küldöttséget, mennyit keblőkben szükségesnek vélnek, s írássák össze rögtön az ellenség által okozott károkat, s egyszersmint kirekesztésével minden visszaélésnek, becsültessék is meg azokat; mi megtörténvén, az így készülendő kimutatást a megkívántató összeg iránti intézkedés végett hozzam azonnal küldjék bé. Ezen kívül legszigorúbb intézkedéseket tegyenek önök az iránt, hogy ha kebelőkben, bárkinél s bárminemű, erőszakkal elvett, elrabolt vagyonok találatnának, azok kipuhaltassanak, s miután rögtön köröztetés útján intézkedni fognak arról, hogy az eféle, erőszakosan egyesektől elvett javak megyéjük székhelyére 8 napok alatt az illetők által bevitessenek, hol a valóságos tulajdonosok azokat rendes úton elsajátítani képesek leendének, ha ily elrablott holmik bárkinél ezután is találatni fognak, az olyan makacs s minden emberiséget levetkezett rablók a legkeményebb büntetés alá vetessenek. Végre az ország kormánya legfőbb feladatai közé számítván, hogy a hon lakosi a jelen háborús időben is teljesített szolgálataikért

s kiszolgáltattott javaikért kifizetessenek: arra hívom föl még önöket, hogy: a magyar seregnek legközelebről történt másodszori s diadalmas bevonulása óta, a keblökbeli lakosok által teljesített fuvaroknak és terményeknek hiteles feljegyzését azonnal elkészítetvén, azt hozzám a továbbiak megrendelése végett azonnal mutassák föl.

[Megjelent: *Honvéd*, 10. sz. 1849. január. 8. 37–38. o.]

8.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január eleje
*Hadifoglyok kolozsvári elhelyezéséről, a Doboka megyei 150 fogoly hazaeresztéséről,
illetve a hadi helyzetről*

Kedves Barátom, addig, míg lovas embered által, ki ma estve 6 órakor érkezett meg, hivatalos alakba válaszolnék, tudatom veled: holnap az itteni fellelvárt meg fogom tekinteni, hány foglyot fogadhat be; a térparancsnokot még ma meg kérdeztem, de bizonyost mondani nem tudott.

A dobokai 150 foglyot eskettesd föl, és bocsásd útnak. Bemnek terhet okoznánk vele, volna itt ember akár mennyi, csak gyakorlott és ruhája lenne és fegyvere.

Windischgrätzről a tudósítást tegnap vettem Thurzótól.⁴⁸ Itt még badarabb hír keringett ma, pedig egy Debrecenből jött futár hirdette, hogy az ellenség Pestre bevonult ugyan, ellenben Görgey Bécsbe van.

Isten áldjon édes Miklósom, barátod Ödön.

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 106 7. d. 570. f.]

9.

Beöthy rendelete Hodossy Miklós Bihar megyei kormánybiztoshoz. Kolozsvár, 1849. január 3.
Intézkedik a nemzetőri erők elhelyezéséről, a zarándi erők megerősítéséről, a Bihar és Szatmár megyei vadászcsapatok szervezéséről, valamint a Nagyváradon őrzött foglyok további sorsáról

Országos főkormánybiztos Beöthy Ödön úrnak rendeletei s illetőleg kérései kormánybiztos Hodossy Miklós úrhoz a következők:

A sárréti zászlóalj nemzetőröket a csucsai táborba mielőbb fölváltatni.

A lovas nemzetőrökből, mihelyest kiállítva lesznek, a csucsai vonalnál a somlyai és a hunyadi közlekedés és útvonalak biztosítása végett 12 közvitét egy altisztal Somlyóra, egy tiszt, egy altiszt 6 közvitézzel Krasznára, egy altiszt és 6 közvitéz pedig Csucsára, a többi pedig mind Kristyóra az ottani előhaladás eszközlése és Zaránd megyének ellenségtől kiűzése végett azonnal rendelkezessenek ki.

Amennyi honvéd századok felszerelve vannak, azok is mielőbb a kristyói tartalék sereghez küldessenek.⁴⁹

Ha vannak még Váradon felszerelt ágyúk, sőt a katonai nevelde háznál található két kis ágyúk is, ha alkalmasnak találtnak, azok is Kristyóra küldetessenek.

Reviczky László, Csanády István⁵⁰ és Morvay Ferenc urak által célba vett igen üdvös jáger csapat⁵¹ felállíthatása minden módon segítsen elő, és 24-ként is mihelyest szerkesztve lesznek, egy tiszt vezérlete alatt megkívántató elegendő töltésekkel ellátva azonnal küldessenek Kristyóra, fegyvereik amennyiben lehetséges golyóbisokra használható úgynevezett stucz fegyverek⁵² légye-

⁴⁸ Beöthy itt feltehetőleg Thurzó János Bihar megyei alispánra gondol.

⁴⁹ Az erők elrendelése miatt Cserey Ignác alezredes, a 6. és 8. hadmegyék parancsnoka január 7-én kelt levelében panaszkodott Kossuthnál, kifejezve azon aggodalmát, hogy a nagyváradi vár őrizetlenül marad. Válaszában Kossuth kifejtette (1849. január 8.), hogy a vár őrzéséről gondoskodni fognak. KLÖM XIV. k. 61. o.

⁵⁰ Csanády István (?–1876) Bihar megyei főszolgabíró és szabadszolgabíró parancsnok. *Bona* 2000. 283. o.

⁵¹ Vadászcsapat.

⁵² A polgári lakosság által használt vadászfegyverek.

nek, puskásoknak leginkább fölvetethetnek a jó contrások, az uraságok puskásai, csőszök, kerülők, kik a fegyverekkel bánni tudnak, és az lövéshez értenek, minden nemzetiség különbsége nélkül; és mivel Szatmár v[ár]megye is szándékozik kebeléből ilyen jáger csapatot fölállítatni, kormánybiztos Hodossy Miklós úr legyen szíves írni Szatmár v[ár]megye alispányának, s magát e részben érintkezésbe tenni, hogy ottan is mihelyest 20-30 ilyen puskás egyének összeállva lesznek, hasonlóul egy tiszti vezérlete alatt ide Váradra, innent pedig a kristyóri tábor vonalra masírozzanak, kik mindnyájan napi díjaikat és egyéb illetményeiket kormánybiztos Hodossy Miklós úr rendelkezéseiből ki fogják nyerni.

A 32^k erdélyi honvéd Bittó⁵³ őrnagy zászlóalja⁵⁴ mihelyest felszerelve lészen, ha eránta semmi más rendelés téve nem leend, kormánybiztos Hodossy Miklós úr tegyen jelentést a honvédi bizottmányhoz, hogy a nevezett zászlóalj amennyiben a kristyóri tábor vonalon szükséges nem lenne, hová rendeltessen.

A Váradon található erdélyországi nem katonai foglyok, hanem családok és földművelő emberek, amennyiben s'akik a beküldött jelentések szerint különösen nem terhelhetnének, az illető lelképászorok főbbjei által őket felvilágosító s lelkekre ható pásztori intő beszéd, megyei tisztviselők jelenlétében tartatván egy-két napi kenyérrészlettel, útiköltséggel s levelekkel ellátva bocsátassanak haza.

Kelt, Kolozsváron, januárus 3[á]ⁿ 1849.

alispán Sántha György

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 106 3. d. N 21.]

10.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 4.
*Tudósít az első intézkedéseiről, Bem tábornok és Csetz alezredes hadműveleteiről. A főkormány-
szék feloszlataásáról, zarándi rendelkezéseiről, illetve arról, hogy Teleky Sándor gróf helyett Oláh
Mátyást nevezte ki főhadbiztosnak.*

Országos teljhatalmú bizottzúl

A honvédelmi bizottmánynak

Kolozsvár, január 4ⁿ[1]849.

Elődöm B.[áró] Vay Miklóstul a pénztárt ma százharmincegyezer pengő forintból állót, melyet eddig elő kormánybiztos és képviselő Zeyk József kezelt, átvettem, miután azonban a hadügyminisztérium által az itten célba vett hadipénztár felállítására és annak kezelésére a debreceni sóhivataltól kinevezett egyének mind ez ideig ide meg nem érkeztek, nehogy kétszeres átadás jöjjön közbe, az eddigi kezelőnél meghagytam.

A fent nevezett öszvegből már is tetemes fizetések történtek. Azon kétszázezer forint átvételért, mely az itteni hadsereg ellátására a pénzügyminisztérium által a debreceni sóházhoz utalványoztatott, szatmári só perceptor Banovits Pált elküldöttem, megtevén a kellő intézkedést, hogy megérkezével a szatmári térparancsnok, Kováts Ágoston átvevén a pénzzállítmányt, azt ide Kolozsvárra hozza.

Habár e pénzőszveg tetemesnek látszik is, de miután vezérelvül tűztem ki magamnak, hogy mind azt mi seregeink számára terményekben, felszerelésre megkívántató anyagokban, úgy fuvarozásokban kiszolgáltatik, azonnal készpénzül fizetessék, de tekintve továbbá az itteni sereg számát, mit kipuhatolni eddig elő képes nem voltam, mert jóllehet a létszám beadására tábornok Bemet felkértem, de mindeddig nem vettem, bizonyossággal kimutatni képes nem vagyok.

⁵³ Bittó Károly (1806–1865) őrnagy, a 32. honvédzászlóalj parancsnoka. *Bona* 2000. 255. o.

⁵⁴ A 32. honvédzászlóalj 1848 októberében Erdélyben alakult, majd Kolozsvár feladása után a Partiumba szorult. Teljes feltöltése 1849. januárjában fejeződött be, elsősorban Bihar megyei újonccokkal.

Tekintve tovább azon költséges ellátást, melyről tegnapi jelentésemben részletes említést tevék, a pénztárba lévő összeg a költségeket nem fedendi, és így a megkívántató mennyiséget szám szerint meg nem határozhatván, mind emellett is legalább háromszázezer pengő forint leküldéséről gondoskodni méltóztassanak, sőt, ha az összeg nagyobb leend, ártani nem fog.

Seregünk, amint esetlegesen megtudám – mert a tábornok se mozdulatairól, sem terveiről nem értesített, holott ez az itteni kedélyekre a legjobb hatást állítaná elő, de az Önök által kiadott utasítás is egyenesen tartalmazza – Besztercét és Naszódot megszállá, sőt, hallomás szerint ma vagy holnap Marosvásárhelyen leend.

Alezredes Czetz a sereg jobbszárnyát képező Tordán állomásozott, és hihetősen Enyed felé nyomuland.

Belényesi vonalon Kristyórnál álló csapat vezérének, őrnagy Bekének⁵⁵ szabályos utasítást adtam, sőt táborának megerősítésére a N.[agy]váradon lévő két ágyút s felszerelt katonaságot, az egybe vonuló lovas nemzetőröket, valamint kezet fogva Szatmár megyével, az újból alakuló vadászcsapatot oda rendelvén, igyekezzen Halmágyot, Körösbányát, Brádot, mint a bányászat tekintetéből nagy fontosságú helyeket az ellenségtől megtisztítani, eredményre annál biztosabban számítok, amennyire tudomásom szerint azon vidéken csak olá rablók dühöngenek.

A főkormányzéseknek két osztályát, és pedig a publico politicust és a törvénykezései merően betiltottam, ellenben azon szakosztályokat, melyek az alapítványi, s árvák ügyeivel foglalkoznak tábor után indíthatam, a zavarok elkerülése tekintetéből meghagyni szükségesnek véltem, úgy szinte a személyzet további fizetését.

A tanodákat mindazon helyeken, melyek az ellenség elnyomása alól kiszabadultak, életbe léptettem, az ifjak alapítványi díjainak kifizetését meghagytam.⁵⁶

Legnehezebb, de legfőbb feladásom a tábori élelmezést egy oly egyénre bízni, ki annak tökéletesen megfelelően, mely végre Bihar megyének huzamos évekig volt számvevőjét, Oláh Mátyást négy pengő forint napi díjjal neveztem ki, kinek megérkeztét minden órán várom, hogy azonnal a tábor után indíthassam. Tábornok Bem rendeleténél fogva jelenleg Gr. Teleki Sándor viszi ezen terhes provinciát, kit már csak azért is ott meg nem hagyhatok, mert szükségképpen állomása helyét, Kővár-vidéke kormányát át kellett vennie.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztazat, Lelőhely: MOL H 2 49:229. Kivonatolva ismerteti: *Honvéd*, 9. sz. 1849. január 6. 33. o.]

11.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 4.
Tudósítja Bem hadműveleteiről, illetve zarándi intézkedéseiről

Kedves Barátom, Beszterce–Naszód be van véve. Seregeink ma estve M.[aros]vásárhelyen vonulnak be. Azt hiszem komoly összeütközés Szebennél leend, de aligha ezen város a megszállásnak ellent fog állani. Besztercéről a fekete-sárga színezetűek mind kivonultak. Erősen hiszem, miszerint Fehérvárt kivéve, melynek ostromozásához megkívántató nagyságú ágyúink hiányának, egész Erdély megtisztul, és ha Galliciából az erőt nem nyerend, meg is tartható. Wardener vezérőrnagy⁵⁷ meghalálozott.

A dolgok ily helyzetébe mozdíts meg minden követ, hogy Kristyóról az előnyomulás megtörténjen, ami erőt csak kiállítani képes vagy, mind oda fordítsd. A Váradon lévő két ágyúval együtt. A vadász csapatot (guerilla) alakítsátok, és mihelyt ötvenre növekszik, azonnal küldd Kristyóra. Halmágyot – Körösbányát – Brádot ki kell ragadni a gonoszok körmei közül. Beke őrnagy akár ké-

⁵⁵ Ifj. Beke József (1812–1896) őrnagy, a Zaránd megyei magyar csapatok parancsnoka. *Bona* 2000. 234–235. o.

⁵⁶ Beöthy erre vonatkozó rendelete 1849. január 4-én kelt, Kolozsváron. Aradi Ereklyemúzeum, 2012. 187. o.

⁵⁷ Br. August Wardener (1785–1848) vezérőrnagy, az észak-erdélyi császári csapatok parancsnoka.

mek, akár egy erős recognoscírozás⁵⁸ által igyekezzen kellő tudomást szerezni - mennyi az ellenség ereje, s miből álló. - Áldjon az ég! - Az itteni eseményekről folyamatosan fog tudósítani barátod Beöthy.

Kolozsvár, január 4^{én} [1]849.

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 106 3. d. sz. n.]

12.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 5.

Panaszkodik a Bessel való kapcsolattartás nehézségeire. Közli, hogy Kővár-vidék székhelyét Nagybányára helyezte át, illetve ismerteti Minorics Károly ügyvéd feljelentésével kapcsolatos eljárásról vallott nézeteit. Felvázolja a hadseregszervezés és a zarándi védvonal érdekében tett intézkedéseit.

Országos teljhatalmú biztos
Kormánybiztos Hodossy Miklós úrnak
Kolozsvár, 5^{ik} január [1]849.

Január 3^{án} kelt hivatalos tudósítására válaszolom, hogy a 2^{ik} sz. alatt említett honvédi bizottmánnak eredeti levele kezemhez nem jutott, ezen sürgönyét önnek Bem tábornok segéde, Szalbek vette magához, s jöllehet felszólítottam, írásban utasítaná ide Kolozsvárra, de mind ez eddig nem vettem.

Az itteni tábornak erejéről, úgy szinte arról is, mik legyenek a hadsereg szükségai, jelentést nem tehetek, amennyiben minden szorgalmazásom dacára mindez ideig semmi értesítést nem kaptam.

Nagybányára nézve, hogy ez Kővár-vidék székhelyéül jeleltessék ki, mind a vidék főkapitányát⁵⁹ tudósítottam, mind a város közönségét az átvállalásra megkértem, és úgy vagyok értesülve, hogy e tekintetben semmi akadály mutatkozni nem fog.

Minorics Károly⁶⁰ személye iránti intézkedését önnek tökéletesen helyeslem, miután azonban ki nem tűnik, tett-e jelentést a honvédi bizottmánnak e tekintetben, avagy sem, az utóbbi esetben méltóztatásuk jelentését felküldeni.

A készruha neműeket egy szállítani felesleges, azokat magunk újoncai felöltöztetésére lehet fordítani, annyival is inkább: mert az itteni sereg öltönyhiányait helyben lehetvén pótolni. Lábbelieket már készítenek nagyban. Fehérneműre a gyorsot ma fogom vásárolni, mely itt nagy mennyiségben található, úgy nem különben posztóneműt is. Engem azon remény táplál, miszerint a kiállítható ruhamennyiség nagyobb lesz, hogy sem azt, az itt működő sereg igénybe vegye, és ezen esetben a maradványt Váradra fogom szállíttatni.

A százok földjének egy részét szerencsésen megszállottuk,⁶¹ és hiszem, hogy Bem tábornok az ön által is javallott módot igyekezni fog életbe léptetni, ezt csak gyanítólag írhatom, mert én a tábornoktól még egy betű tudósítást sem nyertem.

A bihari lovas nemzetőrség egész ereje Kristyóra lesz utasítandó, kivéve három avisó posztokat,⁶² melyek a következőleg lesznek elosztandók: Csucsára egy altiszt s kilenc legény, Somlyóra egy altiszt s kilenc legény, a krasznai útvonalnak közepén egy főtiszt és kilenc legény, ezek részint a levelek vitelére, részint más gyorsabb intézkedések előmozdítására fognak használtatni.

⁵⁸ Felderítés.

⁵⁹ Kővár-vidék főkapitánya gr. Teleky Sándor volt.

⁶⁰ Kolozsvári ügyvéd, nemzetőr százados, a város későbbi polgármestere. 1848 novemberében Kolozsvár feladása miatt feljelentette gr. Mikes János nemzetőrpáncsnokot, árulással vádolva őt. Az utóbbi vád azonban nem bizonyosodott be, így a vizsgálat felmentéssel zárult. MOL H 2 3426.; Mikes János levele Bernáth József kormánybiztoshoz. Nagyvárad, 1848. november 19. MOL H 106 2. d. 668–670. f.; Beöthy levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 17. MTA Könyvtára, Kézirattár. Csány László levéltára. Másolatok. Az aradi Csány-levéltár, pontosabban az 1849. évi országos biztosság január–június közötti iratairól készült másolatok. Ms 4925. 117/849.; Kossuth Lajos utasítása Beöthy Ödönnek a Mikes János gróf ellen emelt vádakkal kapcsolatban. Debrecen, 1849. január 25. KLÖM XIV. k. 235. o.

⁶¹ Beszterce-vidéket.

⁶² Megfigyelő őrs.

A megyebeli értesítések gyorsabb előmozdítására ön által javallott négy legénynek azonnali felállítását 10 pforint havi díj mellett tökéletesen helyeslem.

A kristyóri vonalon leendő előnyomulás Zaránd megyébe nagy fontosságú lévén az 55^{ik} zászlóalj két századát,⁶³ ha azok fölruházva és fegyverkezve vannak, Beke őrnagy vezérlete alá kelletik rendelni. Ellenben a 32^{ik} zászlóaljat, miután az iránt Bem tábornok rendelkezett, és jöllehet szóval előttem azt nyilvánítá, hogy több fegyveres erőre szüksége nincs, mind emellett is ide lesz utasítandó.

Reviczky Lászlónak felhatalmazó levelét ide rekesztem, mivel pedig vélekedésem szerint ezen csapatot olyan egyénekből kelletik alakítani, kik a löfegyvert használni tudják, mihelyest egy bizonyos szám összeáll, azok azonnal Kristyór vidékére lesznek alkalmazandók.

Ide hajtok egy százezer pengőről szóló utalványt, egy megbízási albával,⁶⁴ melyet ön ki fog egészíteni, s e két okirattal ellátott biztos egyént a pénz felvételére oly utasítással elküldeni, hogy azt felvevén, egyenesen ide Kolozsvárra hozza.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 106 3. d. szn.]

13.

Beöthy Ödön rendelete Reviczky Lászlóhoz. Kolozsvár, 1849. január 5.

Egy önkéntes vadászcsapat alakítására hatalmazza fel

Országos teljhatalmú biztostól

Nyílt rendelet

Kolozsvár, 5^{ik} január [1]849

Miután Reviczky László a haza iránti legnemesebb kötelesség érzetéből a Közlöny 148ik száma felhívás nyomán egy önkéntes vadászcsapat alakítására magát felajánlotta, köszönettel vévén a haza nevében ezen törekvését, őt felhatalmazom és megbízom, hogy ugyan azon számú 6^{ik}, 7^{ik} és 8^{ik} pontjai értelmében minden szükséges intézeteket megteheszen, biztosan remélvén, miszerint minden erejét oda fordítandja, hogy e csapat mennél nagyobb számmal állhasson ki a haza védelmére. Nehogy pedig távollétem miatt a levelezések váltogatása által nemű akadály jöjjön közbe Reviczky Lászlót, ezennel odautasítom, hogy minden lépései úgy felmerülő szükségei iránt kormánybiztos Hodossy Miklós úrral tegye magát közvetlen érintésbe s engem időről időre a dolog miben létéről, értesítsen.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 24/849. Közli: *Dragomir* 1946. III. k. 251. o.]

14.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 5.

Minorich Károly ügyvéd és kolozsvári nemzetőr százados feljelentése következtében vizsgálóbizottság felállítását rendeli el

Kormánybiztos Hodossy Miklós Úrnak! Kolozsvárt, január 5én [1]849.

Ügyvéd Minorics Károlynak kötelességébe tettem, miszerént holnap, azaz e folyó hó 6án meny-nyen Váradra.

Miután gróf Mikes János a vizsgálatról el nem áll, tartozó kötelességem a küldöttséget kinevezni, mely ennek végrehajtását eszközölje, mihez képest alispán Miskolczy Lajos elnöklete alatt Jakab Mihály és Csengery Antal urakat, tollvivőnek Szaruhán Gergelyt ezennel kinevezem. Ha

⁶³ Az 55. honvédszászlóalj Bihar megyében alakult 1848 végén, jelentős számú román újonccal. Mindvégig az erdélyi hadtest alárendeltségében harcolt.

⁶⁴ Kitöltetlen megbízólevél.

Kormánybiztos Úr a törvényes bizonyság közben jöttét szükségesnek tartva, legyen szíves ez eránt rendelkezni.

Beöthy Ödön m. k.

[Másolat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 707/E.]

15.

Beöthy Ödön rendelete Közép-Szolnok és Kraszna megyékhez. 1849. január 5.

A vadászcsapatok alakításáról

Országos teljhatalmú biztos Beöthy Ödön jan.[uár] 5-én 1849. Kraszna és K.[özép] Szolnok megyék közönségéhez, tett rendeletéből.

Figyelmébe ajánlom a megye közönségének, hogy Kossuth hírlapjának 148-ik számában tervezett vadászcsapatok életbe léptetése körül minden erélyességet kifejtve, ezeket mi hamarabb rendezzék el, hogy a közellenség ellenében használni lehessen.

A dolgok menetelét összetett kézzel azon biztos remény alatt, hogy így a veszélyt magunktól eltávolítjuk hasztalan nézzük, hasztalan különösen Erdélyben, hol a nemzetiség és értelmiség ellen a durva nyers erő használtatik fel; melynek feladása nem kevesebb, mint véres verejtékkel szerzett vagyonunkat feldúlva romba dönteni, s életünköt a legborzasztóbb kínok közt minket megfosztani, ha tehát ily jövőndő vár reánk, természeti ösztön hí fel mindenkit, életét a mily drágán csak lehet áruba bocsátani.

Eggyel kell tisztába jönni mindenkinek, vagy mint magyar, nemzetiség és alkotmány megtartása mellett élni; vagy e nyomorú élettől – mit minden áron tengetni csak a puja és szűk keblű képes – örökre megválni. És ha e hitágazat mindenki keblében gyökeret ver, akkor jövőndők fölött bánkódni nem lehet, mert meg van mondva, hogy Isten is csak úgy segít rajtad, ha magadon segíteni akarsz.

[Megjelent: *Honvéd*, 9. sz. 1849. január 6. 33–34. o.]

16.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 6.

Ismereti a vadászcsapatok felállítására érdekében a kolozsvári fiókpénztárhoz intézett és az üres tisztviselői helyek betöltése érdekében tett intézkedéseit

Országos teljhatalmú biztostul

Országos Honvédelmi Bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár], január 6ⁿ[1]849.

Mai napon fölhívtam intéztem Kolozsvár város népességéhez, úgy szinte azon vidék lakosaihoz,⁶⁵ melyek az ellenségtől megtisztultak, a Kossuth lap 148^{ik} számában foglalt rendelet nyomán egy vadászcsapatnak alakítására, s addig is, míg a vezérnek ajánlott egyén, Matskási Ferenc, ki jelenben a táborban teszi a szolgálatát, fölszólításom következtében ide érkeznek, az alakítással 4 ide való egyént bíztam meg. A közhírré tettelt nyomtatvány által léptettem életbe. Az aláírási ívet a városházánál letettem, és a fölfegyverzést eszközölni óhajtván, a város lakosinál lévőknek beadására ösztönöztem.

Rendeltesőket oda módosítván, hogy mihelyt 100 fő együtt lesz, azonnal helységről helysére a hadjárat, az olá ajkú nép lefegyverzésével megkezdendi, egy szinte az elrablott és még meglévő lábos jószág és egyéb neműeket kipuhatolván, azokat úgy, mint ezeket az utóbbiaknak elsajátítása tekintetéből ide szállítandják.

⁶⁵ Beöthy 1848. január 6-án adott ki rendeletet a szabad- és vadászcsapatok erdélyi alakítására. Közli: *Kővári* 1861/I. 144–145. o.

Mivel pedig a lefegyverzésre sorkatonaságot nem használhatók, a vadászcsapat alakítása pedig bizonytalan időre terjedhet, a kolozsvári nemzetőrökből egy mozgó csapatot fogok alakítani, ezt a fennebbi cél életbe léptetésére használandó.

Az Offenbányai olvaszdában mint esetlegesen megtudám, feles számú érc készletek találtnak, nehogy ezek felolvasztatván más felé vitessenek, rendelkeztem az ottani bányaigazgatóhoz, hogy azon készleteket tartsa meg helyben olvasztatlanul további rendeletemig.

A Kolozsvárt lévő országos fiókpénztárnak és harmincadi hivatalnak rendeltem, hogy semminemű bevételt és kiadást tőlem veendő utalvány nélkül ne tegyenek. Úgy szinte a kiadásoknak utalványom nélkül nem tételére a kolozsi só tisztséghez is rendelkeztem.

A törvényhatósági főtisztek és főispányok közül többen hivatalaiktól elbúcsúzáván, mások pedig azoknak vitelére köztudomás szerint elégtelenek. Ezek helyét, mihent egyéni ismeretet szerezhetek, utólagos jóváhagyás reménye alatt be fogom tölteni.

A tábor mozgalmairól semmi tudomásom nincs.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 489/E. Közli: *Dragomir* 1946. III. k. 253–254. o.]

17.

Beöthy Ödön átirata az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz Kolozsvár, 1849. január 11.
A nagybányai lőporgyártás beindításáról

Országos teljhatalmú biztostúl

Honvédi bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár], janu[ár] 11. [1]849.

Százados Jenei úrtól⁶⁶ N.[agy]bányáról január 9^{ről}tett jelentéséből értesülvén, hogy N.[agy]bányán a lőporgyár minden igyekezet dacára is az idő keménysége miatti akadályokért nem munkálkodhatik. Azonban reményem, hogy megfeszített igyekezet erőt véve az akadályokon, a munka folyamatba induland. A salétrom és kénkö nélkülözhetetlen gyártási anyagok, csak két hónapra való gyártásra szolgálndnak. Eddig Kassáról történvén a szállítás, tudomásom nincs, hogy ezt lehetséges-e onnan eszközölni, arra kérem föl a honvédi bizottmányt, hogy miután Pestről jelenleg az irt salétrom és kénkö nem szállíthatatik, annak Kassáról, ha lehetséges, kiállítását eszközölni szíveskedjék.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 406/E.⁶⁷]

18.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 12.
Beszámol a vadászcsapatok és a mozgó nemzetőrség szervezéséről, akik számára fegyvert kér

Országos teljhatalmú biztostúl

Honvédelmi Bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár], janu[ár] 12^a[1]849.

Mint a honvédelmi bizottmánynak már előbb is jelentettem, vadászcsapat alakítására s a nemzetőrség egy részének mozgóvá tételére lépést tettem. Melynek sikerét a lelkesedés naponként elő segélli: Kolo[z]svár, Ó és Ujtorda városokban egy század már fel is állott. Aranyosszékben hason-

⁶⁶ Jenei József (1811-?) százados, Nagybánya térparancsnoka. *Bona* 2000. 410–411. o.

⁶⁷ Az ügyben Kossuth január 15-én intézkedett Lahner György ezredes, illetve a pénzügyminisztérium felé. KLÖM XIV. k. 148–149. o.

lókép egy csapat, mely erős s fegyver gyakorlott egyénekből áll. Csupán a fegyverhiány akadályoz. Itt ugyan pénzzel is vásárlottam néhány darabot, de a szükséges mennyiség távolról sem közelíthető meg ezen úton.

Arra kérem föl a honvédi bizottmányt: hogyha csak lehetséges, fegyvereket nagyobb mennyiségbe ide szállíttatni szíveskedjék,

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 523/E.]

19.

Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 12.

Súlyosbodó egészségi állapota miatt képtelen a munkavégzésre, ezért kéri a felváltását

Beöthy Ödön a Honvédelmi Bizottmánynak!

Kolozsvár, január 12^{án} [1]849.

Harmadfél évi megjörcs kinjaim a rendkívüli időjárása által annyira súlyosottak, hogy bármennyire iparkodtam (?), miután a szobát egy percig elhagynom teljes lehetetlen, az Önök által nyert itteni megbízásuknak megfelelni képtelen vagyok.

Annyi itt a teendő, hogy a legerősebb lélek se képes annak roncsolt egészséggel megfelelni.

Mihez képest nehogy a felelősség akaratom ellen engem nyomjon, tiszteletteljesen kérem Önöket, legyenek szívesek engem fölvaltani, had ápolhassam, mint atya egészségem. Megyémbe, habár kisebb körbe, reménlem, tehetek hazámnak némi szolgálatot.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 533/E.]

20.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 15.

Tájékoztató a zarándi harcokról, illetve a Szatmár vármegye által elrendelt vizsgálatról

Országos teljhatalmú biztostul

Országos Honvédi Bizottmánynak

Kolo[z]sv[ár] január 15^{én} [1]849.

Beke őrnagy Kristyorrul előnyomulván, e f. hó 11^{én} d.u. 6 órakor Halmágyra érkezett; hol kapitán[y] Scharlakot századával s 3 ágyújával találta.

És miután az 55^{ik} h.[onvéd]z.[ászló]aljnak azon osztálya, mely általam a nevezett őrnagy seeregéhez rendeltetett, Honvéd bizottmányi elnök, Kossuth Lajos úr által a n.[agy]várad várbani megmaradásra utasítatott, hadi munkálatait aligha erőlyesen folytathatja, főleg: ha a nevezett százados – miután közremunkálkodásra felszólítván, erre késznek is nyilatkozott: ha eziránt alezredes Gaáltól utasítást veend – a csatlakozásra rendelést nem nyerend.

A nevezett alezredes k.[ormány]biztos Hodossy Miklós által e rendelet kiadására felszólítottam, mi eredménnyel a jövőendő megmutatja.

Szatmár megye jan[uár] 9^{án} kelt hivatalos levelében az iránt tesz említést, hogy a Deési ütközet szerencsétlen kimenetele a honvédi bizottmány által vizsgálat tárgyává tétetett, szolgabíró s nemzetőri százados, Boros Pál e tárgyra vonatkozó hivatalos jelentését mellékletben / alatt ide zárom.⁶⁸

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 753/E/b. Közli: *Dragomir* 1946. III. k. 279. o.]

⁶⁸ Boros Pál szolgabíró és nemzetőr százados 1849. január 3-án Szatmár vármegye bizottmányához írt levelében azzal vádolta Katona Miklós őrnagyot, hogy a dési ütközetben (1848. november 24.) a visszavonuló egységeit magára hagyta, így a sereg felbomlásáért elsősorban ő a felelős, nem pedig az általa gyávasággal vádolt nemzetőrök. Kérte, hogy Beöthy indítson vizsgálatot az ügyben. MOL H 2 49: 753.

21.

Beöthy Ödön levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1849. január 15.
A hadifoglyok ügyében, illetve a vadászcsapatok szervezéséről

K.[ormány] biztos Hodossy Miklós úrnak
Kolozs[vár] janu[ár] 15^{én}[1]849.

A 250 sorkatona hadifogoly nem kedves vendég. Nagyon fenn leszek akadva, hová szállásoljam. Csak egy-két nap várt volna még az útba indításukkal.

Reviczky Lászlónak ide melléklek a /- levelét; most már, miután a Honvédi Bizottmány Debrecenben van, mindazon akadályokat, melyekről ő e levélben említést tesz, rövidebben és célszerűbben ott lehet eldöntetni.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy e csapatok, ha nem kugel stutzokkal⁶⁹ lesznek is ellátva, mégis használhatók Magyar és Erdély ország közt a vonalak őrzésére.

Legyen tehát szíves kormánybiztos úr ezen egész levél tartalmáról a honvédi bizottmányt tudósítani, annyiival is inkább, mert itt én is megkezdém a vadászcsapatok alakítását, anélkül, hogy arra ügyelnék, van-e kugel stutzja vagy nincs? Mert meg vagyok győződve, hogy ha az ily nemű fegyver kívántatik meg, legalább itt 50 sem alakul. Mert Urban eltávozva innen, legdrágább fegyvereket magával vitte. Szinte ily akadály lesz e körülmény Magyarországra nézve is.

Bem tábornok jelentését kinyomtatva egy példányt ide mellékelek.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 106 3. d. 107/849.]

22.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 16.
Panaszkodik a Bem által hátrahagyott erők elégtelenségéről, a magyar települések kiszolgáltatottságáról, egyben kéri a felváltását

Országos teljhatalmú biztostul
A Honvédelmi Bizottmánynak.
Kolo[z]sv[ár], január 16^{án}[1]849.

Ha kínos szenvedéseim – melyeket 31 hónapok óta túrni kénytelen vagyok, a téli hónapokban különösen folytonos szobabeli rabságra kárhoztatnak – nem kényszerítenék is, mint ezt f. hó 14^{ről} kelt levelemben kijelentém, jelen állásomrul lemondani, s oly kezekre bízni: ki a megkívántató kellékeken túl az annyira szükséges egészséggel is meg van áldva, hogy mindenről maga személyesen meggyőződhessék és mindent maga mozgásba is tehessen, mert vajmi kevés itt a tevékenység. A napról-napra e környékben felmerülő szerencsétlenségek ösztönöznek arra, nehogy hasonló sors érjen, mint az itt működött egyéniségeket, és minden igyekezetem s erőfeszitésem mellett a felelősség terhe reám nehezedjék; határozottan kérem önöket, engem felváltatni méltóztatassanak, és pedig e következő okoknál:

Január 1^{én} találkoztam tábornagy Bem úrral Déésen, s azon kérdésemre: minemű rendeleteket léptetett életbe, hogy előhaladtával a már elfoglalt vidék biztosíttassék; válaszul adá: miután az olá ajkú nép mindenütt hódolás jeleit nyilvánítá, örvendve a kényuralomtól megszabadulásnak, minden félelmi ok megszűnvén. Elégségesnek látja Zsibóra két, Somlyóra egy és Csucsára is egy n.[emzet]őri századot rendelni. Minek folytán K.[özép]Szolnok megyét tudósítám, oszlatná széjjel az egregyi⁷⁰ táborn.

De csakhamar Drág vidékén nyughatatlan mozgalmak következtében kénytelenítettnek érzem magam a nevezett vidékre nemzetőröket rendelni, kik némely bujtotatókat elfogtatván, fegyvereket is koboztak el.⁷¹

⁶⁹ Kugel stutz, polgári életben használt golyós vadászpuska.

⁷⁰ A magyaregregyi tábor 1848 novemberében jött létre, Közép-Szolnok és Kraszna megyék mozgósított nemzetőreiből.

⁷¹ Erről bővebben: *Egyed* 2010. 305–307. o.

Megérkezvén Kolozsvárra, kevés napok múlva az f. alatt ide mellékelt rendeletet vettem, mely a szóval mondottaktól tetemesen eltér.

Mind emellett is figyelmeztettem tábornok urat, hogy Kolozsvár és környéke biztosítéka a n.[emzet]örökön kívül egy bizonyos számú sorkatonaságot is megérdemelne. Erre a // . alatti választ nyertem.

Mennyire igazolták előrelátásomat az események, eléggé tanúsítja a szerencsétlen N[agy]. Enyed s e f. hó 14^{én} Alsó-Jára helységeinek az oláhoktól porrá égetése.

Míg alezredes Czetz Tordán állomásozott, meghagyásom következtében Járára naponta portyázó csapatok rendeltettek, és ezek f. hó 13^a, midőn előrenyomulásra vette a tábornok rendeletét, vonta azt onnan vissza és eltávozása után csakhamar láng martalékává lőn.

Hasonló veszély fenyegette Sz.[ent] László⁷² és Léta⁷³ környékét, miről az estve értesülvén, azonnal egy század honvédet szekereken kiküldöttem, és még eddig vett tudósítás szerint a szerencsétlenség legalább az első falut nem érte.

És jóllehet az itteni erő a 32^{sz} újdön alakított zászlóalj, melyből azonban egy osztályt egy század marosszéki nemzetőrséggel Tordára indítottam, s még van azon zászlóaljból itt 4, bihari nemzetörökből 3 század, s az itt alakult fegyver nélküli nemzetőrség. Mégis 50 honvédből egy század bihari s egy újbán alakult vadászcsapatból álló portyázó sereget indítottam ki innen és Tordáról a magyar falvak biztosítására és az olá lázadás meggátlására. Lovasság hiányával vagyunk.

Megjegyzendő, hogy a 18 századból álló bihari n.[emzet]őrség, amely B.[ánffy] Hunyadtól Tordáig van állomásonként elhelyezve, s ezt Bem tábornok /// . alatt ide mellékelt levele is helyesli, s kik már 2 hónapok óta az itteni táborban szolgálatot tesznek, felváltatásuk iránti nyugtalanságukat naponta előttem nyilvánítják.

Méltóztassanak önök uraim magok megítélni, képes lehetek-e ezen csekély erővel, miután az, hogy az olá ajkú népesség pusztító szándokáról le nem mondott, mind inkább valósul, a vidéket és a fővárost biztosítani? Én ugyan ma újfent felszólítám a tábornokot, és figyelmeztettem az itteni körülményekre, mind emellett is a felelőséget magamra nem vállalhatván, kérem továbbra is a felváltásom iránti rendelőket hová hamarabb velem kegyesen tudatni.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 701/E.]

24.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 16.

Ismereti Nagyenyed és Jára elpusztítását, kéri betegsége miatt a felmentését

Édes barátom, mi itt egy vulkánon állunk. Bem halad, hátunk megett gyújtással pusztítja az oláh csorda magyar falvainkat, Nagyenyeden kívül már Alsó-Járát is porig égette – mindezt hivatalos jelentésemből bővebben.

Sem egészségem, sem az itteni dolgok állása, melyek minden nap súlyosodnak, anélkül, hogy azokon segíteni képes volnék, itteni munkálkodásom lehetetlenné teszik. És miután nagy a felelősség – mi rám irdatlanul nehezedhetne –, kérlek szépen váltass föl, ne tegyél szerencsétlenné, pedig az leszek, ha itt maradok.

Engem nagy szerencsétlenség ért: azon összeget, melyet Pesten átvettem – 9000f magyar százf bankjegyet – tarisznyámból, hol még 1000f 10 fts német bankjegyek is voltak, irományaimmal együtt meghagyván, ellopták. Én ezt most kipótolni képes nem vagyok, de teljes igyekezettel azon leszek, hogy a kincstárt kártalanítsam. Isten áldjon! Barátod, Beöthy Ödön.

Kolo[z]svár, január 16^{án}[1]849.

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 702/E.]

⁷² Tordaszentlászló.

⁷³ Magyarléta.

25.

Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 16.
Ismerteti a Mikes János gr. elleni vizsgálat eredményét és az arról alkotott véleményét

Az Erdély országos teljhatalmú kormánybiztostól

Az Országos Honvédelmi Bizottmánynak

Kolozsváratt, január 16^{kán} [1]849.

Ügyvéd Minorich Károly által gróf Mikes János ellen Kolozsvár városának az ellenség kezére lett vétkes átjásztatása tárgyában tett vádak megvizsgálására általam megbízott küldöttség elnökének jelentését mellékleteivel egyetemben // alatt sietek Önökkel avégre közölni, hogy amennyiben a küldöttségi tagok észrevételeivel fogva ezen vizsgálat további folytatására nézve azon lényeges körülmény merülne fel, miszerint ezen küldöttség munkálatja sikeres menetét csak úgy reménylheti, ha a vizsgálatot Kolozsváratt folytatandja. Önök ezen és a többi közlések erányában nevezett küldöttség elnökét, alispán Miskolczi Lajost kellő utasítással ellátni szíveskedjenek. Töbire, ezen egész eljárásra nézve egyéni nézeteim, mint már egyúttal Elnök Úrnak is Pesten nyilvánítottam, egyelőre oda menvén ki, hogy bár a vizsgálatot mind a két fél igényelte, e jelen körülményekben az egész eljárás – mint olyat, mely lényeges eredményt alig szülhet – függesztetne fel. Mi azonban csak magány véleményem lévén, ezen ügybeni további határozatot Önök bölcs belátásától várom.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázata. Lelőhely: MOL H 2 1849: 707/E.]

26.

Kossuth Lajos levele Beöthy Ödönhöz. Debrecen, 1849. január 17.

Megküldi az Országos Honvédelmi Bizottmány határozatát köröztetés végett, valamint sajnálkozását fejezi ki egészségi állapota miatt. Egyben türelmet kér a felváltása ügyében.

Az országos honvédelmi bizottmány

Beöthy Ödön országos biztos úrnak

Debrecen, Jan[uár]. 17. 1849.

Az országos honvédelmi bizottmány ezennel átküldi orsz[ágos]. biztos úrnak azon határozatot és a bizottmány részéről a törvényhatóságokhoz intézett kísérő levelet, mely a pacifikáció végett kiküldött országos választmány jelentésére hozott.⁷⁴ Méltóztassék azt kellő commentárral az erdélyi hatóságoknak tudtára juttatni.

Nagy fájdalommal értettük lemondási szándokát. Isten őrizzen ettől. Azonban lehetetlent nem lehet kívánni senkitől. De ki feleljen ott meg a szükségéseknek, ha Ön kilépni kénytelen. Biztosan hiszem, hogy embert találjunk. Meglátjuk. Ha nem lehet, legalább valami könnyítőt gondolunk. Csak 3 napot nyerhetnénk e nagy tárgy körüli intézkedésre.

a honv[édelmi]. Bizo[t]tm[ány]. nevében Kossuth Lajos elnök

[Magyar nyelvű sk. tisztázata. Lelőhely: Dobák Géza magángyűjteménye. Budapest.]

⁷⁴ Kossuth kiáltványa az ország törvényhatóságaihoz az országgyűlés határozatáról, az ellenséggel szemben tanúsítandó magatartásról. Debrecen, 1849. január 14. KLÖM XIV. k. 127–131. o.

27.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 17.

Panaszkodik a román felkelők ellenében hátrahagyott katonai erő elégtelenségéről, ismerteti a meghozott intézkedéseit, és újból kéri a felváltását

A honvédi bizottmánynak

Kolozsvár, január 17^{án} [1]849. reggeli 5 órakor

Alezredes Czetznek hivatalos tudósítását⁷⁵ ide zárom. Ezen levél talán hamarabb jön önök kezébe, mint amaz, mely okadatolva kimutatja, hogy az miről szólám és mi iránt figyelmeztettem a tábornokot, lassan-lassan teljesedésnek indul. Újra írtam tegnap, írták most, kérvén rendelne ide katona erőt. Megírtam és kimutattam tegnapi hivatalos levelembe azon erőt, mely itt van. Ha csak egyoldalrol megátamadástól lehetne tartani, és így ez erőt összesíteni, úgy szembe lehetne szállani a csordával, de Csucsától Tordáig fölállítva 12 órai hosszúságú vonalon, pedig a felállítás tábornok Úr által helyeselve van, szükség is így kívánja ellenállásról gondolkozni is, alig lehet.

Az itteni nép annyira megfélemltet, hogy lelket is alig lehet bele verni, egy század aranyos-zéki nemzetőr alakult, ezt Tordára küldöttem, egy Kolozsváron, ezt Szentlászlóra, hová fenyegető tudósítás érkezett. Írtam Közép-Szolnok megyéből Drágon lévő nemzetőrök után is, jönnek-é, nem tudom.

Ha már a Váradon lévő 55^{ik} zászlóalj osztálya, melyet én Kristyora rendeltem visszatartóztatott, legalább kérem ezt ide rendeltetni.

Kormánybiztos Hodossy Miklós Úr tudósít 265 hadifogoly megérkeztéről, jelen körülmények közt elmaradhattak volna. A várba alig van hely, különben is.

Ezek mind így lévén, esdekelve könyörgök Önök előtt, intézkedjenek felváltásom eránt. Nem lehet ezen állást ily helyzetbe becsülettel betölteni.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztaát. Lelőhely: MOL H 2 1849: 718/E.]

28.

Beöthy Ödön felhívásai. Kolozsvár, 1849. január 18.

A lovas szabadsapatok alakítása és az írásos bejelentések formája tárgyában

Fölvívás

a)

A bünbocsánat meg nem termette maga gyümölcseit.

A vad elem dühöngve pusztít, ártatlan vérrrel öntözi e földet.

És míg a magyar sereg győzelmesen halad, s új babérokat tűz halántékaira: addig a főváros közélében, hol annyi okunk volt az ádáz vésznek lecsilapultát várni, városok és falvak dűlnek romba.

Biztosítékunkra itt hagyott seregeink mindent elkövetnek, meggátolni a veszélyt, de részint a távolság, részint a késedelmes tudósítások ezt tenniük nehezíti, mert egy neme a csapatnak, mely gyorsasággal a fenyegetett helyeken meg jelenhet, hiányzik.

Lovasságunk nincs. Lóra tehát mindenki, kitől csak telik, rang és osztálykülönbség nélkül.

Mutassa meg e hon lakossága, hogy nem csak lovakat tudja nevelni, hanem azokon szolgálni is, midőn a hon érdeke kívánja.

Az ív, melyre magát ki-ki alá írhatja e. f. hó 17-től kezdve a városházánál lesz kitéve.

Gyorsaság élet, késedelem halál!

Beöthy Ödön

b)

Bizonyos teendőkre egy névalírás nélküli levélben figyelmeztetém.

⁷⁵ Czetz jelentése január 16-án kelt, Tordán. *Dragomir* 1946. III. k. 275–276. o.

Bárkitől is szívesen, mint eddig, úgy ezentulra elfogadom a közjó tekintetéből figyelemztetést.
Fel is szólítok arra mindenkit, hogy vagy személyesen vagy, név aláírásos levélben tegye azt meg; s annak folytán mit a haza s egyesek érdekében jónak s üdvösnek látok, erőmtől kitelhetőleg előmozdítani kötelességemnek ismerem. Kolozsv.[ár] jan.[uár] 18. 1849.

Beöthy Ödön

[Megjelent: *Honvéd*, 19. sz. 1849. január 18. 74. o.]

29.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz Kolozsvár, 1849. január 20.

A szász városokra kivetendő hadisarc mértékéről

Országos teljhatalmú biztos

Honvédelmi Bizottmánynak

Kolo[z]svár 20^{ik} január [1]849.

Miután Wardener⁷⁶ generál uralma alatt Erdély következő magyar városaitól u. m.:

Kolo[z]svár:	62.000.
Szamosújvár:	18.000.
Torda:	15000.
Dés:	10.000.
Szék:	3.000.

Összesen 108.000. pforint hadiadó vétetett fel.

Mai napon a nevezett városok oly tartalmú folyamodvánnyal járultak hozzám: hogy a nevezett összeget Bem tábornoknak, ki mai napon vett tudósítás szerint N.[agy] Szebenbe érkezend, azon okból ajánlanám figyelmébe, hogy annak megtérítését a szász nemzet által, mely ezen megrovásnak közvetlen okozója volt, eszközölje.

E körülményt a végből kívánom a Honvédi Bizottmánynak tudtul adni: hogy e méltános kérelemnek foganasítása végett a nevezett tábornok úrhoz - az ennyimmel összevágó intézkedést küldeni szíveskedjék.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztazat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 904/E.⁷⁷]

30.

Beöthy Ödön jelentése az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 21.

Panaszkodik az egyre súlyosbodó betegsége miatt, egyúttal kéri a felmentését

Országos teljhatalmú biztostul

Honvédelmi bizottmánynak

Kolozsv[ár] janu[ár] 21^{én}[1]849.

Minél fontosabb a helyzet, melyet a polgári életbe elfoglalunk, annál inkább meg kell mérni erőnket, ha valjon képesek vagyunk-e azt úgy betölteni, hogy ügyünk érdekében mindazon eredményt állíthassuk elő, melyre szükségünk van.

Úgy vagyok meggyőződve, amint ez több rendbeli jelentéseimben kifejtettem, hogy itt roppant a teendő, és erőlyes kézben eredmény dús.

Én, ki rontsolt egészségem miatt szobámból a szabadba csak egy perc időre sem távozhatom anélkül, hogy görcsös szenvedéseim erőt véve idegrendszeremen, teljesen és tökéletesen tevéketlenségbe ne süllyedjek.

⁷⁶ August Wardener br. vezérőrnagy, az észak-erdélyi császári csapatok parancsnoka 1848 végén.

⁷⁷ Az ügyben Kossuth 1849. január 24-én, Debrecenről kelt levelében intézkedett Bem felé. KLÖM XIV. k. 215–216. o.

Itt e honban hatályosan csak úgy lehet működni, ha a kormányzással megbízott, mindenütt maga van jelen, ébreszt, buzdít, sőt, a végrehajtás körül is tettelegesen intézkedik.

Mivel pedig sem az itteni körülmények változásnak indulni másként alig fognak, sem cronicus nyavalyám és szenvedéseim jobbulásához semmi reményem, nehogy a felelet terhe reám nehezedvén, a mulasztások okát Önök bennem keressék: bizodalmasan kérem, megújítva lemondásom okát, felváltatásomat kegyesen elrendelni méltóztassanak.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1849: 990/E.]

31.

Beöthy Ödön levele a hadügyminisztériumhoz Kolozsvár, 1849. január 25.

A 32. honvédszázalóhoz javasolt tisztek kinevezése érdekében

Országos teljhatalmú Biztostul

Hadügy minisztériumnak

Kolozsv[ár] Janu[ár] 25ⁿ [1]849.

Utólagos jóváhagyás reményében, kikérve hadügyminiszter úr megerősítését, a 32. h.[on] v.[éd] zászlóaljhoz számvevőnek alsó Járai elpusztult állomásáról arany váltó Benedek Antalt,⁷⁸ ugyan oda volt Nagy Enyedi sebészetet végzett és gyakorlott Ungerpek Jánost⁷⁹ alorvosnak, alhadnagyi rang és illetménnyel e f. hó 16^{-ol} kinevezend.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 75 1594/849.]

32.

Beöthy Ödön rendelete a halmági sóhivatalhoz Kolozsvár, 1849. január 25.

Rendelet,

mely mellett meghagyatik a halmági sóhivatalnak, hogy egyedül kormánybiztos, Sántha György⁸⁰ úr utalványára fog pénzt kiszolgáltatni. Kolozsvártt, január 25-én 1849.

Országos teljhatalmú biztos

Beöthy Ödön

Hogy fent érintett rendeletnek eredetijét által vettem légyen, ezennel bizonyítom. Halmágyon, február 19-én, 1849.

Beumert Miklós,

Tárnok

33.

Beöthy Ödön levele Sántha Györgyhöz, Zaránd megyei kormánybiztoshoz.

Kolozsvár, 1849. január 25.

Meghatározza a feladatait

Országos teljhatalmú biztostól. Alispán Sántha György úrnak N.[agy]-Váradon.

⁷⁸ Bona 1998. I. k. 131. o.

⁷⁹ Ungerpek János Nagyenyed város alorvosa, illetve a városi nemzetőrség első századának hadnagya volt. A város feladása után (1848. november 7.) elmenekült. *Süli Attila: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben, 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011. 50. o.*

⁸⁰ Sántha György Bihar vármegye alispánja volt.

Folyó hó 23-ról kelt jelentését Zarándmegye jelen állapotáról szólót, mint kimerítőt s megbízásának tökéletesen megfelelőt, nagy megelégedéssel vettem. Ezen szóval kelletik élnem, mert az események gyászos elősorolása mást használnom nem enged.

A részletekbe foglalt intézkedések szükséges voltáról, azoknak életbe léptetéséről magam is tökéletesen egyetértek alispán úrral, de létesíthetőség alapja egy oda remélendő és állandóul ott maradáno őrseregve lévén fektetve, melynek szükséges voltát megint érzem, de a mi módoni teljesíthetősé e jelen körülmények között megdönthetetlen akadály.

Az idő szerint ott volt katonaság Bem tábornok úrtól vett egyenes parancs következtében elönyomulván, az a mi erőt hátrahagyott, a megkezdendő működések sikeresítésére, sem a vidék lecsillapítására nem elegendő, honvédeket újból oda rendelni lehetetlen, nemzetőröket is egyedül csak Bihar volna képes – bárha ez is eléggé meg van terhelve – oda állítani.

Ha alispán úr képes a megye kebeléből, hogy kormánybiztos Hodossy Miklós úrral egyetértőleg a nemzetőrségből Zarándmegyébe kiállítson, azon esetre:

Megbízom s felhatalmazom alispán urat, hogy kormánybiztosi minőségben átmenvén Zarándmegyébe, intézkedjék úgy, a hogy az ottani körülményekből kiindulva azt legcélszerűbben teheti.

Alakítson a javallott mód szerint rögtönítelő törvényszéket, az elnöknek 4, a közbírák és egyéb személyzetnek 3 p. firt napi bér megrendelésével, mely napidíjakat, amint az egyéniségek kívánandják, utalvány mellett a halmági sóházról ki fogja fizettetni. A rögtönítelő törvényszékek eljárása körül zsinórmértékül % alatt küldöm az utasítást. (Az 1848. május 9-iki rögtönítéleti szabályok csatoltatnak.)

Megbízásom folytán útjában és Zarándmegyében töltött napidíjait 5 p. forintokban számítva k.[ormány] b.[biztos] Hodossy Miklós úrnak, kit is e mai napon kifizetés iránt levelemmel megke-restem, mutassa be.

Igyekezék ön portyáztatni Zarándmegyében, tovább-tovább a falukon csapatokat küldve, az oláh ajkú nép lefegyverzése s az elrablott portékák visszaszerzése végett, hogy azokat tulajdonsa-ik elsajátíthassák s megkaphassák, azokat mindenünnen Halmágyra vagy Kőrösbányára fogván vitetni, hol célszerűbb leend.

Mellékletben % ide zárom a halmági sóhivatalhoz intézett rendeletet, melynek meghagyatik, hogy pénzt egyedül az ön utalványára szolgáltatson ki, a pénztári mennyiségről azonban ön enge-met időről-időre tudositván. Zarándmegyében a közigazgatás helyrehozása tekintetéből ön által ideiglenesen kinevezett egyéneket, u. m. a felső kerületben szolgabírónak Ribiczey Ferencet, es-küdtjéül Kristyori Ferencet, az alsó kerületben szolgabíróul Nemes Dánielt, esküdtnek Lakatos Jó-zsefet ezennel megerősítem, ezt a megye közönségével s az illetőkel tudatni szíveskedjék. Végtere önnök kimerítő jelentését a honvédelmi bizottmánynak megküldöttem.

Kolozsvár, január 25. 1849.

Beöthy Ödön

[Közli: *Hegyesi* 1885/1. 615–616. o.]

34.

Beöthy Ödön levele a hadügyminisztériumhoz Kolozsvár, 1849. január 29.

A fanyergek beszerzésének nehézségeiről⁸¹

Országos teljhatalmú biztostul

Hadügyminisztériumnak

Kolozsv[ár] Janu[ár] 27^{en} [1]849.

Az ide küldött rendelésből megértvén, hogy fa nyergekre szükség van, tüstént rendelkeztem több felé s különösen Kóhalom szék vidékére, hol a legjobbak készíttetnek. Azonban az irt mennyi-ségben annak itt beszerezhetése nem kivihető.

⁸¹ A fanyergek beszerzésére 1849. január 18-án kelt levelében szólította fel az Országos Honvédelmi Bizott-mány Beöthy. KLÖM XIV. k. 162. o.

Hanem Bihar, Szabolcs, Békés, Szatmár megyékben s a Kunságban, hol többnyire nyeregből hajtának, habár használt nyergek is, de hamar kiállítható levén. Tisztelettel véleményezem, hogy azon vidéken köröztetni szíveskedjenek.

Beöthy Ödön

[Tisztázat. Lelőhely: MOL H 75 1674/849.]

35.

Beöthy Ödön felterjesztése a hadügyminisztériumhoz Kolozsvár, 1849. január 27.

A 32. honvédszászlóaljhoz javasolt tisztek kinevezése érdekében

Országos teljhatalmú Biztostul

Hadügyminisztériumnak

Kolozsv[ár] janu[ár] 27ⁿ [1]849.

A 32^{ik} honvéd zászlóaljnál a tisztí állomások betöltve nem levén – mi az újoncok betanítása s gyakorlása körül nagy hátramaradás. Az alább írt egyéneket ajánlottam fel a Honvédelmi bizottmálynak kineveztetés végett, de ez ügy tán a Minisztérium elébe nem adatott, mert máig foganata nincs.

Most bátor vagyok egyenesen a Minisztérium elébe felterjeszteni s a kitett állomásokra kineveztetni kérem, amint következik:

Rang s illetménnyel Janu[ár]. 16^{to1} kezdve

Századosnak Kiss Josef⁸² zászlóaljbeli főhadnagyot

Főhadnagynak Fornszeck Adolf⁸³ zászlóaljbeli alhadnagyot

Alhadnagyokká: Szentkirályi Antal⁸⁴ zászlóaljbeli zászlóst,

Gyarmathy Sigmund⁸⁵ helybeli térparancsnoki segédet,

Csillag Bódog⁸⁶ Bihar megyei nemzetőri hadnagyot,

Esztegar László⁸⁷ Bihar megyei nemzetőri őrmestert, ki a marjási Ezredben⁸⁸ 12 évig szolgált őrmester volt, s a bánáti táborban, főhadnagyi foglalkozásban 10 hétig, most is itt szolgál.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 75 1675/849.⁸⁹]

⁸² A név feltehetőleg elírás, mivel a zászlóaljban ekkor Kiss János szolgált századosi rangban. *Bona* 2008. I. 550. o.

⁸³ Fornszeck Adolf (1823–1850) főhadnagy. *Bona* 2000. 334. o.

⁸⁴ *Bona* 1999. III. k. 259. o.

⁸⁵ Gyarmathy Zsigmond (1832–1908) hadnagy. *Bona* 1998. 508. o.

⁸⁶ *Bona* 1998. I. k. 278. o.

⁸⁷ Esztegar László (1815–?) hadnagy. *Bona* 1998. I. k. 368. o.

⁸⁸ 37. (Máriássy) sorgealozred.

⁸⁹ A Hadügyminisztérium 1849. január 31-én kelt válaszelevelében tudatta Beöthyvel, hogy a kinevezések már megtörténtek, és a Közlöny 13. számában közhírré tették.

36.

Beöthy Ödön levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. január 28.
*Kifejti álláspontját a Perczel Mór vezérőrnagy⁹⁰ és Henryk Dembinski gr., altábornagy⁹¹ közötti
viszályról*

Elnök Úr!

Egy szerencsétlen hír kering, Perczel Mór azon nyilatkozata, hogy Dembinszky Henriket segédjének elfogadni kész és az leverőleg hatott mindenkire.

Perczel hazafiságába nem kétkedik senki, katona is jó lehet, de az öreg tábornokkal bajosan mérkőzhetik.

Dicső tettei 18 évvel ezelőtt ragadák a világot bámulatra, s' azok, kik erről megfejtkeztek, vagy éppen tudomásuk nem volt, jó lesz, ha a conversations-lexicon⁹² pótlék kötetében felkeresik és megolvassák.

Dembinszky megjelenését honunk jelen helyzetében isteni kegyelemnek lehet méltán venni. Ha ott nem használjuk fel, hol reá legnagyobb a szükség, magunk hibájának tulajdoníthatjuk.⁹³ Kolozsvár, január 28^{án} [1]849.

Beöthy Ödön m. k.

[Másolat. Lelőhely: MOL H 2 1328/849.⁹⁴]

37.

Beöthy Ödön levele az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Kolozsvár, 1849. január 29.
A nagyenyedi menekültek ügyében, akik részére segély kiutalását kéri

Országos teljhatalmú biztostúl

Országos honv[édelmi] bizottmánynak

Kolozsvár, jan[uár] 29^{án} [1]849.

Tudva van Önök előtt az elégetett s merőben lerombolt N[agy]. Enyed állapota, s kik a bőszi olá[h] nép gyilkaitól s az erdőkön egészen elfagyva meghalástól menekülhettek, azok fagyott kézzel s lábbal többnyire szekereken hozatván ide, se ruhájok, se változójok, többnyire dolog tehetetlen gyermekek és nők, s bár ha a kolozsvári lelkes polgárok többnek tápot nyújtanak, s az álladalmi pénztárból én is 2600 pforintot ki osztattam, de segítve teljesen rajtok nincs nagy számuk miatt, mert még más vidékőli menekültek is nevelik a számat, holott csak az enyedi szerencsétlenek 2500^{nál} többen vannak. Több segély megrendelése az álladalom rovására körömon kívül esvén, tisztelettel kérem a Bizottmányt, hogy vagy egy bizonyos összeget megrendelni, vagy folytonosan segíthetősökre engemet felhatalmazni méltóztassék.

Beöthy Ödön

[Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1403/849.]

⁹⁰ Perczel Mór vezérőrnagy (1811–1899) a Központi Mozdó Sereg parancsnoka volt. *Bona* 2000. 182–184. o.

⁹¹ Henryk Dembinski gr., altábornagy. (1791–1864), az 1830/31-es lengyel felkelésben altábornagy és főparancsnok. 1849 januárjában Magyarországra érkezett és felajánlotta szolgálatait az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. *Bona* 2000. 151–152. o.

⁹² Beöthy itt feltehetőleg a Joseph Meyer által kiadott das Grosse Conversations-Lexikon für die gebildeten Stände-ra gondolt. (Első kötet megjelenési éve: 1839.)

⁹³ A Perczel Mór vezérőrnagy vezette Központi Mozdó Sereg 1849. január 22-én sikeres ellentámadást indított és elfoglalta Szolnokot. Ezután pedig Perczel Ceglédbercelig nyomult előre. A hadügyminisztérium azonban – két téves jelentés alapján – arra utasította Perczelt, hogy egy hadosztályt Henryk Dembinski gr., altábornagy vezetésével indítson a tiszafüredi hidat fenyegető ellenség legyőzésére. A hír valótlanágáról meggyőződve Perczel folytatni akarta az előrenyomulást, míg Dembinski ragaszkodott a kiküldetéshez. A két tábornok január 27-jén, csúnyán összeveszett, mire Perczel lemondott posztjáról. *Hermann*, 2001. 227–229. o.

⁹⁴ A levélre Kossuth 1849. február 1-jén válaszolt Beöthy utódjának, Csány Lászlónak. *KLÖM* XIV. k. 281. o.

38.

Beöthy Ödön levele Sántha György Zaránd megyei kormánybiztoshoz. Kolozsvár, 1849. január 31.
*Értesíti, hogy egészségi állapota miatt az Országos Honvédelmi Bizottmány felmentette őt,
utóda Csány László*

Sántha György zarándmegyei kormánybiztos s biharmegyei alispán úrnak Kőrös-Bányán vagy Brádon.

Egészségem változása miatt kértem a honvédelmi bizottmányt felváltatásom iránt, s ennek következtében Csány László úr küldetvén országos teljhatalmú biztosul, midőn ezt önöknek tudomására juttatom, egyszersmind a hon java előmozdítása körül s irántam tanúsított hazafi buzgalmát s hajlandóságát szívesen megköszönvén, kérem önt, hogy továbbra is jóindulatában megtartani szíveskedjék, s ernyedetlen buzgalommal a haza, s egyesek jóléte gyarapításán munkálni ne szűnjék.

Kolozsvár, január 31. 1849.

Beöthy Ödön

[Közl: *Hegyesi* 1885/1. 616. o.]

39.

Grosz Frigyes Bihar megyei főorvos hivatalos igazolása Beöthy Ödön betegségéről Nagyvárad, 1849. február 3.

Orvosi bizonyítvány

Alóírt ezennel bizonyítom: Beöthy Ödön teljhatalmú országos biztos és Bihar megyei főispán úr, két év és kilenc holnap óta mellgörcsökben szenved; melyek ugyan rendes orvoslás által enyhültek; de az erdélyi zordon tájékból való tartózkodás következtében azok újonnan kitörvén gyógyításokra több napi idő kívántatik.

Kelt, N[agy]Váradon feb[rurár] 3^{án} 1849.

Dr. Grosz Fridrik

[Magyar nyelvű sk. tisztázat. Lelőhely: MOL H 2 1488/849.]